

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Подвійне громадянство в дії. Які підводні камені криються у новому законі*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Трансформація судової системи*

№ 7 липень 2025

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 7 (134) 2025

(01 липня -31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	4
--------------------------------------	---

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....	9
---	---

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>І. Федорів</i> , Українська правда.Блоги: Гра в граблі і Конституція на паузі: що на нас чекає зі зміною уряду?.....	11
<i>І. Кушнір</i> , Судово-юридична газета: ЄСПЛ дослідив питання достатності конституційної норми як правової підстави для обмеження права на вільні вибори у справі «Томенко проти України»	13
<i>В. Якуша</i> , Закон і Бізнес: ВРП закон не писаний? Чому в затримці формування конкурсної комісії ВККС адвокати вбачають загрозу національній безпеці.....	15
<i>В. Кім</i> , Дзеркало тижня: КС на гачку, або чому важлива безперервна діяльність Конституційного Суду	17
<i>В. Гуржи</i> , Українська правда: Не про суди, а про свободу уяви	20
<i>С. Дорош</i> , ВВС Україна: Подвійне громадянство в дії. Які підводні камені криються у новому законі	22
<i>І. Сагайдак</i> , Юридична газета: Закон про декілька громадянств: що він реально дає українцям?	27

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	28
---	----

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

<i>Барсук М.</i> Трансформація судової системи	31
<i>Баганець О.</i> Орган конституційного переслідування чи інструмент зовнішнього управління?	33
<i>Баганець О.</i> Глухий кут реформ, або «Конституція на паузі»?	34
<i>Шевчук О.</i> Чи потрібна ВККС конкурсна комісія, якщо навіть ВРП не хоче її створювати?	38
<i>Гарань О.</i> Хто бачив висунення прем'єра, як того вимагає Конституція?	42
<i>Богатир В.</i> Необхідно відновити конституційний порядок.....	43
<i>Отрош І.</i> Чи будуть притягнуті до відповідальності члени ВККС та ВРП, які витрачали бюджетні кошти на проведення незаконного повторного оцінювання суддів	44

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	48
--	----

Щиро вітаємо усіх українців з національним святом – Днем Української Державності! З днем, який нагадує нам, що ми вільні, єдині та незалежні. Бажаємо відчувати єдністю та приналежність до української родини, де б ви не були. Нехай непохитність і свобода стануть опорою для подальшого розвитку нашої країни!

З повагою Ваша НБУВ

15 липня Україна відзначає День Української Державності, які збігається з Днем Хрещення Русі-України та днем вшанування видатного державотворця Київського князя Володимира Великого.

Прийняття князем Київським Володимиром у 988 році християнства стало для України цивілізаційним вибором. Християнство сприяло піднесенню культури, освіти, дало поштовх розвитку кириличної писемності.

Державність є уособленням шляху нації до власної держави. Ядром державності є воля до самовизначення, історичний досвід народу, його менталітет і правові традиції. А держава – це спосіб забезпечення і запорука цілісного існування нації.

Ознаками успішної державності є втілене право нації на незалежність, ефективний державний апарат і дієздатне військо, система юридичних норм, міжнародне визнання держави та її правова ідентифікація в світі.

Держава і державність нероздільні як дерево і коріння. Без історичного коріння держава не може існувати. Історія дає

суспільству усвідомлення зв'язку поколінь та конструювання спільного шляху.

Історія українського державотворення сягає своїми джерелами Руської середньовічної держави, центром якої був Київ. Саме Русь заклала фундамент державницьких традицій українців. Звідси родом герб, грошова одиниця, а, головне, Київ як політичний і культурний центр України.

Традиції Русі у розбудові загальноєвропейського культурно-релігійного простору продовжили, зокрема, Галицько-Волинське князівство, Українська козацька держава, Українська Народна Республіка, Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського, Карпатська Україна та сучасна незалежна Україна.

Знання історії нашого державотворення в усій тягlostі є потужною силою проти маніпуляцій історичними фактами в умовах інформаційної війни РФ проти України.

Реальна історія спростовує фейки російської пропаганди, бо українці та росіяни – єдиний народ, а Україна – штучна нежиттєздатна держава.

Тому нинішня війна – це не лише боротьба за майбутнє нашої держави, а й за її минуле, національну незалежність та ідентичність

(*Український інститут національної пам'яті* (<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lypen/15/den-ukrayinskoyi-derzhavnosti>)).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

3 липня 2025 року, на спеціальному пленарному засіданні Суду новопризначений суддя Конституційного Суду України Олександр Водянніков склав присягу. Текст присяги суддя засвідчив особистим підписом.

Виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин вручив судді Олександру Водяннікову мантию, нагрудний знак і посвідчення судді Конституційного Суду України.

Із вітальними промовами до присутніх звернулися Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець, Голова Вищої ради правосуддя Григорій Усик.

Від імені Конституційного Суду України Олександр Петришин привітав Олександра Водяннікова з набуттям повноважень судді Конституційного Суду України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/oleksandr-vodyannikov-nabuv-povnovazhen-suddi-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-0>)). – 2025. – 3.07).

Верховна Рада ухвалила закон щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зникненням осіб безвісти за особливих обставин в умовах воєнного стану, який зменшує повноваження та фактично позбавляє незалежності НАБУ і САП. Про це повідомив народний депутат із парламентської фракції «Голос» Я. Железняк у Телеграмі, передає Укрінформ.

Відповідний законопроект №12414 у другому читанні підтримали 263 народні депутати.

Текст законопроекту до першого читання передбачав, що «в умовах воєнного стану відповідний прокурор своєю вмотивованою постановою має право визначити місце проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 1461 та 438 Кримінального кодексу України, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, за місцем проживання (перебування) заявника, потерпілого, які є близькими родичами та членами сім'ї такої особи», і не передбачав жодних положень щодо зменшення повноважень антикорупційних органів.

Водночас порівняльну таблицю законопроекту до другого читання не було опубліковане на сайті парламенту до початку засідання. Під час засідання опозиційні депутати наголошували, що не встигли ознайомитися з варіантом законодавчої ініціативи до другого читання, і це порушує регламент Верховної Ради (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/4017615-rada-uhvalila-skandalnij-zakon-pro-zmensenna-povanovazennabu-ta-sap.html>)). – 2025. – 22.07).

На сайті Верховної Ради 22 липня з'явилася інформація, що президент В. Зеленський підписав законопроект №12414, який фактично підпорядковує незалежні антикорупційні органи НАБУ і САП генеральному прокурору.

Також майже одразу публікація про закон з'явилася в газеті Верховної Ради «Голос України» – це означає, що він вступив в силу.

Після голосування у великих українських містах люди зішлись на акції протесту із закликом ветоувати закон. Наразі мітинги відбуваються у Києві, Львові, Одесі, Дніпрі та навіть, попри обстріли, Сумах.

За законом, який підписав Зеленський, генеральний прокурор зможе:

передоручати повноваження прокурора САП іншим прокурорам;

витребувати матеріали будь-яких справ і передоручати їх іншим прокурорам;

надавати НАБУ письмові вказівки, обов'язкові до виконання;

передоручати кримінальні провадження НАБУ іншим органам досудового розслідування (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/22/7522980/>). – 2025. – 22.07).

Законопроект президента України В. Зеленського щодо повноважень антикорупційних органів НАБУ і САП з'явився на сайті Верховної Ради.

В. Зеленський повідомив, що він уже погодив текст нового законопроекту, який має «зміцнити» незалежність антикорупційних органів.

Як зазначено, законопроект має на меті «гарантувати зміцнення інституційної незалежності НАБУ та САП». Також президентська ініціатива містить:

-генпрокурор та його заступники не мають права давати вказівки прокурорам САП та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами САП їхніх повноважень. Письмові накази адміністративного характеру щодо діяльності САП видаються за обов'язковим погодженням заступника генпрокурора – керівника САП;

-працівники НАБУ, які мають доступ до держтаємниці, впродовж шести місяців будуть зобов'язані пройти поліграф, організований СБУ;

-НАБУ можуть отримати справи інших органів, якщо там виявиться їхня підслідність. Для цього треба рішення директора НАБУ та погодження з прокурором САП;

-керівник САП може передавати справи НАБУ іншим органам у випадках, коли НАБУ не може здійснювати досудове розслідування через об'єктивні причини;

-прокурори САП мають можливість письмових вказівок детективам НАБУ, якщо детектив відмовляється – за це відповідальність;

-співробітникам НАБУ заборонять виїзд за кордон на час воєнного стану окрім службових поїздок;

-генпрокурор може передавати справи БЕБ іншим органам (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/24/7523280/>). – 2025. – 24.07).

У межах спільного проєкту Конституційного Суду України і Національної школи суддів України, що був започаткований у квітні 2022 року і має на меті просвітницьку місію, 24 липня ц.р. відбувся захід на тему «Рішення Європейського Суду з прав людини у справі „Україна та Нідерланди проти Росії“».

Участь у ньому взяли судді Конституційного Суду України Олег Первомайський, Галина Юровська, суддя Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) Микола Гнатовський, який виступив головним доповідачем, Урядова уповноважена з гендерної політики Катерина Левченко, судді судів системи судоустрою, представники Національної школи суддів України, наукових установ та закладів освіти.

Під час заходу суддя ЄСПЛ Микола Гнатовський ознайомив із ключовими аспектами Рішення Європейського Суду з прав людини у справі „Україна та Нідерланди проти Росії“, яке було оприлюднене 9 липня 2025 року.

Як зазначив доповідач, ця справа охоплює чотири міждержавні заяви, три з яких були подані Україною, 2014 та 2022 років (№№ 8019/16, 43800/14, 11055/22) стосовно порушення прав людини Росією в контексті конфлікту на сході України за участі проросійських сепаратистів із весни 2014 року, включаючи викрадення трьох груп дітей та їх тимчасове вивезення до Росії, а також після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Четверта заява була подана Нідерландами у 2020 році стосовно збиття рейсу МН17 над окупованою Росією територією України, що призвело до загибелі всіх, хто перебував на борту, переважно громадян Нідерландів.

У цій справі ЄСПЛ визнав Росію відповідальною згідно з Європейською конвенцією з прав людини за широкомасштабні

та кричущі порушення прав людини в Україні, учинені в результаті конфлікту із 2014 року.

У рішенні ЄСПЛ одноголосно постановив, що у зв'язку з конфліктом в Україні у період із 11 травня 2014 року – коли розпочалися бойові дії – до 16 вересня 2022 року – коли Росія припинила бути стороною Європейської конвенції з прав людини – мали місце систематичні порушення: статей 2 (право на життя), 3 (заборона катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 4 § 2 (заборона примусової праці), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), 9 (свобода думки, совісті та релігії), 10 (свобода вираження поглядів), 11 (свобода зібрань та об'єднання), 13 (право на ефективний засіб правового захисту) та 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції, а також статей 1 (захист права власності) та 2 (право на освіту) Протоколу № 1 до Конвенції.

Посилаючись на рішення ЄСПЛ, промовець зазначив, що дії держави-агресора свідчать про посягання на незалежність України, становлять загрозу мирному співіснуванню в Європі та спрямовані на підриг самих основ демократії, на яких засновані Рада Європи та її держави-члени.

ЄСПЛ також визнав, що Росія несе відповідальність за збиття рейсу МН17 та порушення права на життя жертв катастрофи. Зокрема, Суд дійшов висновку, що дії Росії були проявом зневажливого ставлення до цивільних осіб, які перебували під загрозою внаслідок її ворожих дій. Росія надавала неправдиву і сфабриковану інформацію та обрала тактику перешкоджання спробам з'ясувати причину й обставини катастрофи.

Окремо Микола Гнатовський зацентрував, що ЄСПЛ сформулював два індивідуальні заходи, які потребують негайного виконання і мають обов'язкову юридичну силу, як-от:

- звільнення і безпечне повернення всіх осіб, позбавлених свободи внаслідок окупації (в'язнів);

- створення міжнародного незалежного механізму для повернення всіх дітей, вивезених з України на територію РФ чи окуповану

територію, та возз'єднання з їхніми сім'ями або законними опікунами.

Він також зауважив, що питання створення компенсаційного механізму буде предметом подальшого розгляду ЄСПЛ.

Суддя підкреслив, що в цій справі Суд перевіряв докази, інформацію, створив опис подій, та наголосив на історичному його значенні.

Більше про суть цього рішення, що має важливе значення для України, дізнавайтесь за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=M_o_D8GzrbE (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidbuvsya-prosvitnycky-zahid-prysvyachenyy-rishennyyu-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudyny-u>)). – 2025. – 25.07).

На запрошення Національного університету «Києво-Могилянська академія» у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження» судді Конституційного Суду України Василь Лемак та Сергій Різник взяли участь у Міжнародному академічному та експертному форумі «Соціальна згуртованість і соціальна справедливість: конституційний вимір», що відбувся 1–2 липня 2025 року.

Метою Форуму стало обговорення конституційних основ і правових механізмів забезпечення соціальної згуртованості та соціальної справедливості в Україні, країнах Європейського Союзу та у ширшому глобальному контексті. Учасники заходу зосередили увагу на доктринальних підходах, законодавчих викликах, актуальній судовій практиці та інституційних механізмах захисту соціальних прав і забезпечення принципу рівності.

Захід об'єднав провідних науковців, суддів, правозахисників, представників державних органів, міжнародних організацій та інституцій громадянського суспільства.

Суддя Конституційного Суду України Василь Лемак під час виступу акцентував увагу на фундаментальній ролі соціальних прав у сучасному конституціоналізмі та побудові соціальної держави. Він наголосив, що соціальні права – це не просто одна з тем

для обговорення, а фундаментальна складова суспільного договору, без якої неможливо уявити демократичне суспільство, засноване на верховенстві права.

Окремо промовець зупинився на тому, як саме сформульована перша стаття Конституції України, звернувши увагу на символічну роль коми між словами «соціальна» та «правова» у першій статті Основного Закону України. За його словами, така кома не лише граматична деталь, а відображення розриву у сприйнятті двох ключових характеристик держави, які насправді мають бути єдиним цілим.

Суддя зазначив, що проблема «меншовартості» соціальних прав має глибоке коріння як у правовій доктрині, так і в суспільній свідомості. У цьому контексті він згадав історичний приклад Федеративної Республіки Німеччина, де після Другої світової війни постало питання поєднання ліберальної моделі демократії з потребою забезпечення людської гідності через соціальні механізми. За його словами, саме тоді було закладено основи концепції, відповідно до якої забезпечення мінімальних матеріальних умов існування є не запереченням свободи, а її необхідною складовою.

Василь Лемак підкреслив, що й право на життя чи інші людські права, а не лише соціальні, неможливо гарантувати без залучення ресурсів, адже для його реального забезпечення потрібні ефективні безпекові механізми, належна робота правоохоронних органів, сучасна інфраструктура та системи реагування. Він зазначив, що всі ці інструменти є невід'ємною частиною обов'язків держави і безпосередньо пов'язані з ресурсним забезпеченням. Суддя наголосив, що розуміння таких зв'язків є ключовим для побудови соціальної держави, якої прагне українське суспільство.

У межах обговорення конституційного захисту соціальних прав суддя Конституційного Суду України згадав про свою окрему думку стосовно Рішення Суду від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Олександра Дяченка, що стосувалася гарантій для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. В цій окремій думці Василь Лемак

зазначив, що на відміну від інших категорій прав людини, у сфері соціальних прав особливо важливим є належне правове регулювання з боку уповноважених державних органів. Зокрема, умови та порядок отримання соціальної допомоги мають бути чітко врегульовані, оскільки без такого регулювання право на допомогу перетворюється на декларативне і фактично залишається нереалізованим.

Суддя Конституційного Суду України Сергій Різник у своєму виступі акцентував увагу на складності соціальних питань, що потребують вирішення, зокрема в умовах воєнного стану, з урахуванням викликів для бюджетної системи. «Йдеться про пошук балансу між приватними інтересами, національною безпекою та загальносуспільними питаннями. Все це потребує злагодженої роботи не лише Конституційного Суду чи Верховного Суду, а й усієї цілісної системи забезпечення верховенства Конституції, яка включає всі ключові суб'єкти політичної влади, Український народ і кожного громадянина», – зазначив суддя.

Суддя Суду у своєму виступі акцентував увагу на важливості формування комплексного підходу до конституційного права на соціальний захист та практики його реалізації.

Сергій Різник також зазначив, що значна частина рішень Конституційного Суду стосується саме соціальної сфери, що свідчить про чутливість і складність цього напряму конституційного правосуддя. «Якщо підрахувати, то за час роботи Конституційного Суду України ухвалено майже 60 рішень, які прямо стосувалися соціального контексту й конституційного права на соціальний захист. Переважна більшість із них передбачала визнання нормативних актів неконституційними», – наголосив він. Окрему увагу суддя приділив механізму відтермінування втрати чинності нормативними актами, визнаними неконституційними. За його словами, за останній період Суд ухвалив 30 рішень щодо неконституційності нормативних актів, у 17 з яких відтермінував втрату чинності.

Сергій Різник підкреслив особливе значення інституту конституційної скарги, який демонструє, наскільки позиція, активність та

стійкість окремої людини у відстоюванні своїх прав можуть впливати на загальнонаціональну ситуацію.

Суддя підсумував, що сьогодні Суд прийшов до усталеної позиції, яка враховує принципи пропорційності між соціальними гарантіями громадян, фінансовими можливостями держави та обов'язком гарантувати кожному достатній життєвий рівень.

Форум став важливою платформою для обміну національним і міжнародним досвідом, а також сприяв формуванню спільного бачення шляхів зміцнення соціальної єдності та справедливості як ключових чинників демократичної стабільності (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-rozpovily-pro-vyklyky-v-sferi-socialnyh-prav>). – 2025. – 8.07*).

1-2 липня 2025 року відбувся візит в Україну високого рівня за участю послів держав-учасниць ОБСЄ. У межах цього заходу відбулися зустрічі з ключовими українськими посадовцями, а також обмін думками з партнерами та представниками громадянського суспільства щодо підтримки України та огляду прогресу співпраці ОБСЄ в Україні через проєктну діяльність.

Від Конституційного Суду України участь у заходах взяли виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин, судді Суду Оксана Грищук та Олег Первомайський.

1 липня до тематичного заходу на тему «Формування майбутнього системи правосуддя відповідно до міжнародних стандартів» долучилися Олександр Петришин та Оксана Грищук.

Учасники заходу обговорили ключові аспекти функціонування судової влади в умовах збройної агресії проти України, питання стійкості системи правосуддя, пріоритети судової реформи та необхідність забезпечення відповідності української судової системи міжнародним стандартам.

Виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр

Петришин виступив із презентацією у ході роботи панелі «Стійкість судової системи під час війни та бачення її майбутнього».

Олександр Петришин зазначив, що Україна проживає складний, але історичний період, коли захищає не лише територіальну цілісність, а й демократичні цінності, верховенство права та конституційний лад. «Конституційний Суд України є гарантом стабільності в системі стримувань і противаг. Наше завдання – забезпечувати відповідність актів влади Конституції, захищати основоположні права людини, формувати правові орієнтири для органів державної влади», – наголосив він.

Доповідач підкреслив ефективність співпраці з ОБСЄ. «Ми налаштовані на глибоке удосконалення діяльності, що забезпечить реальну незалежність, професійну відповідальність і відкритість конституційного правосуддя в Україні», – резюмував Олександр Петришин.

2 липня в межах візиту відбулася зустріч високого рівня, присвячена презентації діяльності Програми підтримки ОБСЄ для України, у якій взяв участь суддя Конституційного Суду України Олег Первомайський.

Програма підтримки ОБСЄ для України була започаткована 1 листопада 2022 року у відповідь на безпрецедентні виклики, що постали перед Україною у зв'язку з повномасштабною агресією. Її метою є оперативне реагування на гуманітарні потреби цивільного населення, а також посилення демократичного розвитку та інституційної стійкості держави.

Під час дискусії «Верховенство права та підзвітність» Олег Первомайський висловив вдячність ОБСЄ та міжнародним партнерам за підтримку України в цей надзвичайно складний період. Він зазначив, що Конституційний Суд України високо цінує багаторічну співпрацю з міжнародними партнерами та готовий і надалі брати активну участь у спільних ініціативах, спрямованих на захист правовладдя та конституційного ладу в Україні (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-vzlyaly-uchast-u-zahodah-vysokogo-rivnya-za-uchastyu>). – 2025. – 4.07*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Перший сенат 16 липня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Стременко Лариси Олександрівни.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Алла Олійник виклала зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя-доповідач повідомила, що заявниця звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України пункт 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII зі змінами (далі – Закон № 1774).

Оспорюваними приписами Закону № 1774 встановлено, що мінімальну заробітну плату після набрання чинності цим Законом не застосовують як розрахункову величину для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат, крім розрахунку щорічного обсягу фінансування статутної діяльності політичних партій; до внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини її застосовують у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, з 1 січня 2017 року.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що Лариса Стременко є пенсіонеркою, яка не працює, перебуває на обліку в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Житомирській області, має статус особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, проживає в населеному пункті, який віднесено до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Заявниця твердить, що унаслідок застосування пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1774 фактично зменшено у два з половиною рази

гарантований розмір пенсії у порівнянні з раніше встановленими виплатами, передбаченими статтею 39 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами (далі – Закон № 796), як непрацюючому пенсіонеру, який проживає на території радіоактивного забруднення.

Відтак вона звернулася до судів системи судоустрою з адміністративними позовами. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовних вимог. Апеляційний суд ухвалив нове рішення, в якому позовні вимоги задовольнив частково. Верховний Суд касаційну скаргу заявниці залишив без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції – без змін. У своєму рішенні Верховний Суд зазначив, що із набранням чинності Законом № 1774 мінімальна заробітна плата не застосовується як розрахункова величина, зокрема, для обрахунку підвищення до пенсії непрацюючим пенсіонерам, які проживають на території радіоактивного забруднення, право на яке у таких осіб виникло на підставі статті 39 Закону № 796 (у редакції, що діяла до 01.01.2015).

На думку заявниці, оспорювані приписи Закону № 1774 є такими, що не відповідають низці норм Конституції України, призводять до звуження змісту та обсягу її конституційних прав, унаслідок чого порушено, зокрема, право власності, а також соціальні гарантії на пенсійне забезпечення та соціальну підтримку рівня життя населення України, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АС.

Перший сенат дослідив матеріали цієї справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-pereyshov-do-zakrytoyi-chastyny-plenarnogo-zasidannya-u-spravi-shchodo-konstytucynosti-7>). – 2025. – 16.07*).

Перший сенат 16 липня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі

письмового провадження розглядав справу Ліпейко Марії Василівни.

Як зазначила суддя-доповідач у справі Оксана Гришук, заявниця звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на конституційність пункт 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII зі змінами (далі – Закон № 1774).

Оспорюваними положеннями Закону № 1774 встановлено, що мінімальну заробітну плату після набрання чинності цим Законом не застосовують як розрахункову величину для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат, крім розрахунку щорічного обсягу фінансування статутної діяльності політичних партій (абзац перший); до внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини її застосовують у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, з 1 січня 2017 року (абзац другий).

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що Марія Ліпейко є пенсіонеркою, яка не працює, перебуває на обліку в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Житомирській області, має статус особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, та проживає в населеному пункті, який віднесено до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Заявниця стверджує, що застосування пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII в остаточному судовому рішенні у її справі призвело до зменшення розміру доплати до пенсії пенсіонеру, який не працює і проживає на території радіоактивного забруднення, порівняно з раніше встановленими виплатами, передбаченими статтею 39 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян,

які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами (далі – Закон № 796).

На її переконання, це вказує на звуження змісту та обсягу конституційних прав, зокрема права власності, визначеного частинами першою, четвертою статті 41 Конституції України. Вона також вважає, що встановлення оспорюваним приписом Закону № 1774 розрахункової величини для визначення розміру доплати до пенсії, відмінної від розрахункової величини, що закріплена Законом № 796, і пріоритетність застосування приписів Закону № 1774 не відповідає низці норм Конституції України.

Суд дослідив матеріали цієї справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-za-konstytuciynoyu-skargoyu-mariyi-lipeyko-shchodo-konstytuciynosti>). – 2025. – 16.07*).

Третя колегія суддів Другого сенату 22 липня 2025 року провела засідання, на якому розглядала питання щодо відкриття конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами.

За результатами розгляду колегія суддів відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю „Меріста“ щодо конституційності приписів частин третьої, четвертої статті 5 Господарського процесуального кодексу України, підпункту 1 пункту 5 розділу I та пункту 7 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності“ від 13 травня 2020 року № 590–IX. Питання, пов’язані з конституційним провадженням у цій справі, судді розглянуть на засіданні Другого сенату.

Водночас колегія суддів постановила 5 ухвал (остаточних) про відмову у відкритті конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами:

Деркача Ігоря Миколайовича щодо конституційності частини четвертої статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України, підпункту 1 пункту 19 розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури“ від 19 вересня 2019 року № 113–ІХ в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів органів прокуратури“ щодо окремих аспектів дії перехідних положень» від 15 червня 2021 року № 1554–ІХ;

Кравченка Миколи Васильовича щодо конституційності абзацу першого частини третьої статті 87 Закону України „Про державну службу“ від 10 грудня 2015 року № 889–VIII у редакції Закону України „Про внесення

змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв’язку з проведенням адміністративної реформи“ від 14 січня 2020 року № 440–ІХ;

Сивухіна Григорія Сергійовича щодо конституційності абзаців другого, третього частини першої статті 3, абзацу сьомого підпункту 1, окремих приписів підпунктів 2, 3, 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI;

Семенка В’ячеслава Валерійовича щодо конституційності частини другої статті 467 Кримінального процесуального кодексу України;

Решетняка Ігоря Володимировича щодо конституційності частини дев’ятнадцятої статті 31 Кодексу адміністративного судочинства України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/25-lypnya-kolegiya-suddiv-rozglyadala-pytannya-shchodo-vidkryttya-konstytuciynyh-provazhen-u>). – 2025. – 25.07).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

І. Федорів, Українська правда.Блоги: Гра в граблі і Конституція на паузі: що на нас чекає зі зміною уряду?

Уже відомо, що три міністерства можуть злити в одне Міністерство ресурсів, до якого увійдуть Міністерство агрополітики, Міністерство довілля та Міністерство економіки.

Це одне з найгірших рішень і ознака того, що під час відбудови захист зелених зон буде під серйозним ударом. А те, що кілька місяців тому президент підписав «закон Ігоря Мазепи», який обнулив претензії до власників краденого, дає нам розуміння того, що загроза масштабується (йдеться про законопроект 12089). Зеленський підписав закон попри те, що громадяни зібрали 25 000 голосів під петицією з вимогою вето. Низка міністерств теж вимагала вето, зокрема Міновкілля, але ці вимоги знівелювали.

А тепер уявіть, що через парламент пройшов закон із серйозними ризиками. Уже не буде

окремої інституції Міндовкілля, аби дати свої рекомендації щодо вето. Голос екологів буде глушити агросектор. Їм треба розорювати землі і засівати. Ну, а економіка скаже: «Нам треба інвестиції». Об’єднати три такі міністарства в одне, це як свідомо пустити лиса в курник і чекати, що будемо збирати в тому курнику яєчка.

Окрім загрози екології тут є ще одна загроза – суто з точки зору менеджменту. Щойно Зеленський як президент отримав монобільшість у 2019 році, Мінкульт вирішили об’єднати з Мінмолоді та спорту. Десять пів року створювали нове об’єднане міністерство і це вартувало колосальних зусиль, бо це питання і до штатного розкладу, і до майна. І що вирішили через пів року? Знову розділили на два міністерства. Чи є рух «туди-сюди» ефективним?

Ні. Тому тогочасний міністр Культури назвав однією з причин свого звільнення – новий розділ його міністерства на два.

З того часу в Мінкульті у нас безлад...

Далі тривалий час був в.о. Ростислав Карандєєв і країна не просто жила без міністра, а так вийшло, що у контексті збереженні пам'яток повернулися правила гри часів Януковича. Всі сподівалися, що ситуація якось зміниться за Миколи Точицького, але і тут не вийшло. Зараз він, швидше за все, піде кудись послом.

І хто очолить Мінкульт поки невідомо. А у війну треба дивитися на стратегію держави, де збереження нашої ідентичності має відігравати ключову роль, зокрема і через те, що багато українців вимушено виїхали за кордон.

І якщо ворог намагається знищити нашу ідентичність, стирає з лиця землі у Львові Музей Шухевича, то у нас є забудовники, які нищать не лише зелені зони, а й культурну, археологічну спадщину – Пирогів, урочище Китаїв, Музей видатних діячів української культури.

Так само є питання з Міністерством національної єдності. Його сформували на базі Міністерства реінтеграції і після цього виникало питання – а хто буде займатися ВПО, коли Міннац'єдності фокусується лише на українцях за кордоном? Тепер міністерство нібито збираються ліквідувати: міністр Чернишов – під підозрою, але впевнено продовжує писати про досягнення. Одне з останніх досягнень, які рекламує, – підтримка урядом постанову Міннац'єдності про розвиток мережі Unity Hub для українців за кордоном. Що тепер буде з усім цим? І що робити з довірою українців за кордоном, які після років ігнорування їх державою позитивно сприймали створення цього міністерства?

Крім того, у суспільства виникають питання, чи слід об'єднувати Мінветеранів з Мінсоцом. Ось що про це написала Людмила Дараган, яка працювала на посаді держсекретаря Міноборони:

«Ветеранська політика є частиною політики безпеки та оборони країни. Ветерани це стратегічний капітал держави. Вони є носіями бойового досвіду та можуть брати активну участь у формуванні національного спротиву

та ідентичності нашої держави. Ветерани є великою частиною формування інституту «громадян війни». Вони можуть бути моральними авторитетами в громадах, а також мобілізаційним потенціалом країни. Страгічно вдала ветеранська політика повинна забезпечити реінтеграцію ветеранів та їхню активну участь у відновленні та безпеці звільнених територій, активацію згуртованості суспільства та стати довгостроковою безпековою інвестицією. Ветерани це не проблема для держави – це сила і честь!»

Тобто оце об'єднання-роз'єднання – це рубрика #Це_ж_було_уже.

Уряд міг би стати в часи війни коаліційним і до нього мали б залучити зокрема й експертів. Натомість ми бачимо, що колоду карт просто тусують, а суспільству подається це як зміна. За відсутності можливості провести вибори в часи війни, уряд – це змінна, яка може дати оновлення політичній системі і запустити напруження політик.

Редакторка відділу внутрішньої політики «Дзеркала тижня» Інна Ведернікова писала про те, що і чому в уряді треба робити ще 2023 року:

«Корупція та некомпетентність людей, які ухвалюють державні рішення від імені президента, підриває здатність нашої державної машини забезпечувати опір агресії... За умов, коли не можна провести вибори – є можливість змінити уряд. І він може і має бути коаліційним. Коаліційний уряд має бути сформований за участю представників політичних сил, але не виключно з них».

Але піти на це можна тоді, коли ти думаєш про збереження не лише державності, але й демократії. А якщо президент вже так впевнено говорить про те, що у нас зміниться прем'єр, забуваючи про те, що згідно з Конституцією, рішення приймає парламент, то це мультиплікує вищезазначені загрози.

Ситуація, коли Конституція та демократія ставляться на паузу, дуже шкідлива в мирний час. А у війну такі дії можуть бути більш, ніж руйнівними (*Українська правда.Блогу* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/fedoriv/68763ff2a305c/>). – 2025. – 15.07).

I. Кушнір, Судово-юридична газета: ЄСПЛ дослідив питання достатності конституційної норми як правової підстави для обмеження права на вільні вибори у справі «Томенко проти України»

У жовтні 2014 року заявник був обраний до ВРУ за списком політичної партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність». Він став заступником голови парламентської фракції цієї партії. Вже в грудні 2015 року заявник подав заяву про вихід з фракції, пояснивши цей крок своєю глибокою незгодою з підходом фракції до Державного бюджету на 2016 рік, який він вважав «антисоціальним».

У березні 2016 року партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» провела позачерговий з'їзд, на якому, по-перше, внесла зміни до свого статуту, які надали право з'їзду достроково припинити депутатський мандат «на підставах, передбачених законом», а по-друге, достроково припинила депутатський мандат заявника та іншого депутата, пана Ф., з посиланням на пункт 6 частини другої статті 81 Конституції України (тобто з причини їх виходу зі складу депутатської фракції політичної партії, за списком якої вони були обрані). Хоча до цього були численні подібні випадки виходу з парламентських фракцій, схоже, що це був перший випадок, коли це спричинило дострокове припинення мандата народного депутата України політичною партією.

На підставі цього рішення ЦВК ухвалила рішення про обрання інших депутатів на заміну вибувшим, а парламент припинив трудові відносини.

Заявник оскаржив це рішення до Вищого адміністративного суду України, стверджуючи, що конституційна норма, про яку йдеться, передбачала можливість політичної партії достроково припинити повноваження народного депутата, обраного за її списком, у разі його виходу зі складу відповідної парламентської фракції лише «на підставі закону». Однак такий закон ніколи не був прийнятий. Тому заявник стверджував, що його мандат був припинений за відсутності законодавчо встановленої процедури.

ВАСУ відхилив позов заявника, вказавши, зокрема, що дострокове припинення повноважень народного депутата України визначено Основним Законом України – Конституцією України, зокрема статтею 81. Це і є правовою підставою для прийняття партією відповідного рішення. Так заявник втратив мандат і поскаржився до ЄСПЛ, стверджуючи, що його право на вільні вибори було порушено.

Уряд пробував збити заяву через недотримання формальних умов прийнятності, але не вийшло. Цікавою є оцінка аргументу Уряду щодо того, що заявник був позбавлений повноважень партією... тобто це ж не держава обмежила його право.

ЄСПЛ відповів, що держава була зобов'язана забезпечити право заявника балотуватися на виборах і, після обрання, обіймати посаду члена парламенту. Відповідно, держава несла відповідальність за стверджуване втручання в це право.

Основне питання спору стосується передбачуваності конституційних положень, на підставі яких мало місце втручання – тобто пункт 6 частини другої статті 81 Конституції України. На думку заявника, вони не повинні були застосовуватися до його справи за відсутності конкретного імплементаційного закону, тоді як Уряд стверджував, що ці положення були як застосовними, так і самодостатніми. Обидві сторони посилалися на відповідну практику Конституційного Суду, яка, на їхню думку, підтверджувала їхні аргументи.

ЄСПЛ відмітив, що відповідно до послідовної практики КСУ конституційні положення є безпосередньо застосовними, незалежно від наявності будь-якого законодавчого акту, що їх імплементує. Однак, Конституційний Суд ніколи не висловлювався проти необхідності окремого закону, як такого, а у рішенні від 25 червня 2008 року він чітко зазначив, що «процедура та підстави дострокового

припинення повноважень депутата [мають] визначатися виключно законодавством». Однак Конституційний Суд зазначив, що питання законодавчого регулювання не належить до його компетенції. Відповідно до принципу прямої дії конституційних норм, він постановив, що «до законодавчого врегулювання вимог пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81 Конституції України питання дострокового припинення повноважень народного депутата України повинні вирішуватися виходячи з положень частини третьої статті 8 Конституції України. У своєму рішенні від 21 грудня 2017 року Конституційний Суд також зазначив, що дострокове припинення повноважень депутата можливе лише на підставі закону, що визначає відповідні умови та процедури.

Однак, станом на час подій у справі не існувало жодної законодавчої основи, яка б визначала межі дискреційних повноважень, наданих політичним партіям відповідно до положень Конституції, та порядок їх здійснення; також не існувало жодних правил щодо процедур, яких слід дотримуватися, або гарантій, які слід запровадити для запобігання зловживанням.

ЄСПЛ також звернув увагу на те, що з огляду на текст присяги народні депутати повинні представляти український народ і виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників. З іншого боку, незважаючи на численні випадки виходу депутатів з парламентської фракції політичної партії, з списку якої вони були обрані до парламенту, конституційні положення, що передбачають дострокове припинення повноважень депутата з цієї підстави, ніколи не застосовувалися на практиці до подій, що стали предметом даної справи. Партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» вирішила припинити повноваження двох із десяти депутатів, обраних з її списку, які вийшли з її парламентської фракції. За якими критеріями партія обрала цих двох депутатів (у тому числі заявника), залишилося невідомим.

За таких обставин ЄСПЛ вирішив, що заявник не міг розумно передбачити, що його вихід з парламентської фракції партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» призведе до дострокового припинення його повноважень депутата. Ситуація, в якій політична партія мала необмежену свободу вибору, чи і, якщо так, то коли припинити повноваження депутата, який вийшов з її парламентської фракції, без надання пояснень та дотримання будь-яких процедур, могла бути інтерпретована лише як фактичне виведення таких рішень з-під дії закону. Отже, вона була несумісною з верховенством права. Відповідно, втручання було не згідно із законом.

Крім того, ЄСПЛ також врахував висновки Венеційської комісії, згідно з якими подібні практики суперечать принципу вільного та незалежного мандата, який є частиною європейської конституційної традиції, і свої висновки у справі Паунович і Мілівоєвич, де він чітко підтримав позицію Конституційного Суду Сербії – «депутати мають мандат від народу, а не від своєї партії».

ЄСПЛ погодився, що в певній мірі в разі поширеного явища переходу депутатів з однієї партії до іншої воля виборців не дотримується, тому є правомірним вжиття контрзаходів, що запобігають «продажу» мандатів або голосів. Однак було б неприйнятним під приводом таких контрзаходів ставити політичні партії вище виборців і надавати їм право скасовувати результати виборів, як це було зроблено де-факто у даній справі.

Відтак, ЄСПЛ вирішив, що оскаржуваний захід у даній справі був не тільки незаконним, але й явно непропорційним і перешкоджав вільному вираженню волі народу у виборі законодавчого органу (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/blog/336030-espch-issledoval-vopros-dostatochnosti-konstitutsionnoy-normy-kak-pravovogo-osnovaniya-dlya-ogranicheniya-prava-na-svobodnye-vybory-po-delu-tomenko-protiv-ukrainy>). – 2025. – 15.07).

В. Якуша, Закон і Бізнес: ВРП закон не писаний? Чому в затримці формування конкурсної комісії ВККС адвокати вбачають загрозу національній безпеці

Для України звичною стала практика, коли норми закону спершу приймаються, а потім нівелюються. Але коли реформа за реформою обирають взірців доброчесності, а їх «святість» порушує будь-які закони, логіка побудови карткового будиночку ламається вщент.

Методика нехтування

В Національній асоціації адвокатів України відбувся круглий стіл «Проблемні питання формування конкурсної комісії з відбору членів ВККС: виклики чи блокування?».

Відкриваючи захід, голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова зазначила, що проблема не є новою і бере початок з 2019 року, коли фактично «обнулили» одну із ключових інституцій суддівського врядування – Вищу кваліфікаційну комісію суддів. «Якщо подивитись на історичний контекст цієї проблеми, то вона, певною мірою, полягає у боротьбі за державний суверенітет. Ми, як інституція, втратили безпосередність обрання на з'їзді членів ВККС», – додала Л.Ізовітова.

Голова НААУ нагадала, що у 2019 році Верховна Рада ухвалила закон «Про внесення змін до закону» Про судоустрій та статус суддів» та деяких законів щодо діяльності органів суддівського врядування». Конституційний Суд, в свою чергу, навіть визнавав деякі положення цього закону неконституційними.

Протягом 2019—2022 років ВККС не працювала, утворився вакуум. В 2021 році була внесена Пропозиція Президента про відновлення діяльності ВККС. На розвиток цієї ініціативи 14 народних депутатів, членів Комітету ВР з питань правової політики, внесли законопроект щодо відновлення роботи ВККС.

Не без змін і дискусій, але закон зрештою було прийнято. Модель формування раніше діючої ВККС була повністю змінена. Закон встановив формування конкурсної комісії з відбору членів ВККС, яка за результатами

конкурсу має відібрати та рекомендувати Вищій раді правосуддя кандидатів на призначення членами ВККС. Перший склад конкурсної комісії строком на два роки формувався за участі міжнародних експертів. Після закінчення 2-х річного терміну повноважень, який обчислюється з дня початку її діяльності, конкурсну комісію формують – Рада суддів України, Рада прокурорів, Рада адвокатів України і Президія Академії правових наук.

Оскільки повноваження першого складу конкурсної комісії завершилися 1.06.2025, тож з цього дня мав розпочатися старт формування конкурсної комісії у новому складі іншими суб'єктами формування.

Законодавець, переконана Л.Ізовітова, свідомо передбачив, що перший склад з участю міжнародних експертів виконає свою місію з формування оновленої ВККС, передає досвід, а потім українські суб'єкти формування будуть відбирати членів конкурсної комісії для обрання членів ВККС самостійно. Це буде принциповим кроком до відновлення державного суверенітету України в судовій сфері.

Це вже історія, наш законодавець, допустивши міжнародних експертів до формування судової гілки влади на короткий перехідний період, а надалі спрямовував свої дії на відновлення власного суверенітету, оскільки формування конкурсної комісії мало здійснюватися виключно національними суб'єктами.

Між тим, швидко промайнули два роки, і 1 червня закінчилися повноваження у першого складу конкурсної комісії. Відповідно до вимог закону, як тільки закінчилися повноваження у членів конкурсної комісії, протягом 5 днів ВРП повинна зробити відповідне повідомлення в «Голосі України», направити повідомлення формуючим суб'єктам і розмістити повідомлення на сайті, що формується новий склад КК. У свою чергу, суб'єкти формування

протягом 20 днів з моменту отримання повідомлення мають надати своїх кандидатів до складу комісії. Через 5 днів ВРП має сформувати із цих кандидатів нову конкурсну комісію.

«Ми призначили Раду адвокатів України на 6–7 червня, очікуючи, що до 6 червня отримаємо таке повідомлення. Однак жодного повідомлення дотепер не отримали. 13 червня я направила голові ВРП лист з проханням повідомити про причини такої затримки. 17 червня розгляд цього питання пропонувалось включити до проекту порядку денного, але цього не трапилося, до порядку денного не включили. Жодного рішення ВРП з цього приводу не приймала», – розповіла Л.Ізовітова.

Згодом у НААУ отримали лист за підписом заступника голови ВРП про те, що обговорюється питання з приводу того, аби розробити відповідну методику. Однак законом жодна методика не передбачена, а всі строки – сплинули.

Голова НААУ зазначила, що 18 червня у ВР був зареєстрований законопроект про вдосконалення процедури конкурсу на посади в судовій владі, мається на увазі конкурсних процедур. Законопроектом передбачено продовження повноважень конкурсної комісії за участі міжнародних експертів.

Утім, вочевидь, що конкурсна комісія за участю міжнародним експертів завершила свою роботу 1 червня. А законопроект про продовження її діяльності подано майже через 3 тижні. А тому відсутні жодні передумови, аби у такий спосіб подовжити повноваження першого складу КК.

Умаслити іноземців

Своє бачення проблеми, що склалась, висловив і адвокат Ростислав Кравець. Спікер розповів, що він звернувся до РАУ, а також всіх суб'єктів, які формують склад комісії, яка повинна добирати членів ВККС, щодо необхідності обговорення цього питання.

«Питання буксує за пропозицією члена ВРП Романа Маселко, який, як відомо, пов'язаний з різними грантовими організаціями, в

які входять і депутати – автори згаданої законодавчої ініціативи. Складається жахливе і загрозливе для національної безпеки питання щодо впливу іноземців на формування органів державної влади в Україні», – обурився Р.Кравець.

За словами адвоката, пояснити участь іноземців у першому складі конкурсної комісії можна тим, що народні обранці таким чином вирішили отримати допомогу і досвід. «Хоча, як бачимо за результатами, нічого нового нам ці іноземні експерти не продемонстрували. Якщо законом чітко передбачена ситуація, яка встановлює строки, то жодних підстав для відкладення немає. А ВРП чомусь вирішила переступити закон і погодитись на пропозицію одного із членів ВРП почекати. Чого почекати? Незрозуміло. Почекати, поки ВР прийме закон і дозволить іноземцям знову формувати склад конкурсної комісії? Наразі є закон, який потрібно виконувати», – наголосив Р.Кравець.

Та ще більше адвоката вразила позиція Ради прокурорів, які надіслали відповідь, що вони не бачать жодних проблем, як і не бачать себе в цьому процесі. За словами спікера, сьогодні йдеться про те, що ВРП як конституційний орган порушує закон і при цьому настільки зухвало це робить.

Також адвокат розповів, що у ВР є пропозиція прийняти норми щодо відкликання членів ВРП, бо наразі зробити це неможливо. Р.Кравець зазначив, що існують численні рішення від Великої палати ВС, якими встановлено порушення членами ВРП власного закону, а саме, коли притягають суддів за те, що суддя діяв так, як прямо в законі написано. Це, на його думку, говорить або про умисні дії або про низький професійний рівень членів ВРП.

Також Р.Кравець нагадав, що вирішальне право голосу стосовно призначення членів ВРП застережене за іноземними експертами до 14 липня 2027 року. «Дивно, що люди, які не знають українських законів, не знають української мови, намагаються оцінювати чийось доброчесність. З іншого боку, ми взагалі нічого не знаємо про цих міжнародних експертів», – додав Р.Кравець.

В свою чергу спікер НААУ Олексій Шевчук зазначив, що, оскільки проходив етичну раду і відповідну процедуру, може підтвердити той факт, що міжнародні експерти не володіють українським законодавством, не володіють процедурними регламентними моментами щодо обрання членів і не володіють фаховою базою, щоб оцінювати кандидатів на ті чи інші посади. Більше того, матеріали міжнародним експертам готує секретаріат ЄР, який формується за грантові кошти і всі подання достеменно перевіряються представниками грантового корпусу – як то Р.Маселко та Віталій Шабунін, перед тим, як вони подаються усім без виключення міжнародним експертам.

Відтак, складається враження, що коли приймався чинний закон, представникам грантових організацій майбутнє здавалось настільки далеким, що всі рішення у ньому мали прийматись колись «потім» і «самі собою». Але, майбутнє настало вже, а втрачати міцні зв'язки з іноземцями так не хочеться, що доводиться вигадувати нові казки про українську меншовартість, тотальну недоброчесність громадян України та уявні «методички» щодо формування незалежних органів (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/167811-chomu_v_zatrimci_formuvannya_konkursnoi_komisii_vkks_advokat.html). – 2025. – 10.07).

В. Кім, Дзеркало тижня: КС на гачку, або чому важлива безперервна діяльність Конституційного Суду

Конституціоналізм базується на поділі влади, покликаному запобігати зловживанням і забезпечувати стабільність. Його фундамент – незалежний суд. У країнах континентальної Європи ключовим інструментом гарантії цього поділу стали спеціалізовані конституційні суди. За концепцією Ганса Кельзена, саме вони мають охороняти конституційний лад. Ідею вперше реалізували в Австрії та Чехословаччині після Першої світової війни – ще до того, як Європу охопила хвиля диктатур.

Сьогодні Україна протистоїть останній європейській диктатурі – Росії. Якщо ми самі перетворимося на автократію з меншими ресурсами, то втратимо не лише шанс перемогти, а й себе. Саме тому Конституційний суд має працювати ефективно, зосереджуючись на захисті прав людини через розгляд конституційних скарг.

У межах євроінтеграції Україна зобов'язалася реформувати КСУ, зокрема забезпечити відбір суддів на конкурсній основі. Але процес відбору відбувається демонстративно повільно. Нещодавнє призначення одного з кандидатів за квотою президента справді розблокувало роботу суду (він від початку року був на паузі), але не розв'язало проблем із конкурсом. Існування на межі кількісного складу робить

КС нестійким і сприйнятливим до зовнішнього впливу. В той час як згідно з Основним Законом тієї ж Німеччини в умовах воєнного стану Федеральний конституційний суд продовжує працювати, навіть якщо його склад неповний. Суддя зберігає повноваження, поки не оберуть нового.

Чи гарантує механізм, що діє в нашій державі, безперервність конституційного правосуддя? Чому конкурс заблоковано, хто несе за це відповідальність і якими можуть бути наслідки такої політики для держави, що воює?

Вихідні умови конкурсу

Конкурс до Конституційного суду за квотою номінаторів – Верховної Ради, президента та з'їзду суддів України – тривав майже рік. Одразу варто уточнити, що це вкрай неоптимальна модель формування Конституційного суду, оскільки вона не передбачає механізмів, які б запобігали домінуванню певного політичного суб'єкта у визначенні його складу. Нагадаю, що тепер влада сконцентрована в руках президента, який спирається на парламентську більшість. Наприклад, у Німеччині, Словаччині, Чехії конституційних суддів призначають за рішенням кваліфікованої більшості парламенту. Тому під

час призначення суддів конституційних судів має бути враховано думку опозиції – інакше рішення не буде ухвалено.

Як ми вже зазначали, із січня цього року до недавнього президентського призначення суддею Олександра Водянікова КСУ не міг здійснювати повноваження через відсутність кворуму. До речі, Конституція не визначає повноважності складу КСУ й того, скільки суддів можуть ухвалити рішення у справі. Стаття 153 містить посилання на закон, згідно з яким порядок організації та діяльності КСУ визначається Конституцією та законом. Лише у частині 2 статті 149-1 визначено, що рішення про звільнення суддів КСУ ухвалюється щонайменше двома третинами від його конституційного складу (18 суддів).

Закон «Про Конституційний суд України» (далі – Закон про КСУ) визначає, що суд є повноважним за наявності принаймні 12 суддів, а рішення ухвалюють не менше 10 суддів у складі Великої палати (стаття 10 та частина 11 статті 66). Сенати, які розглядають конституційні скарги, ухвалюють рішення двома третинами від присутніх суддів, однак у Сенаті має бути хоча б шість суддів (частини 2, 3 статті 36 та частина 11 статті 67). Тобто суто технічні речі часто стають на заваді ухваленню рішень у Конституційному суді.

Мінімально необхідна кількість суддів у складі КСУ не сприятиме ухваленню ним рішень, оскільки вельми складно забезпечити це голосами 10 суддів за наявності 12 загалом. Фактично це механізм одностайного ухвалення рішень, а тому нам іще довго очікувати вердиктів від Великої палати КСУ.

Отже, органи влади, яким Дорадча група експертів рекомендувала визначитися щодо кола кандидатів на посади суддів, мають призначити членів Конституційного суду. У цьому плані частина 3 статті 148 Конституції вказує однозначно: і Верховна рада, і президент мають призначити судьями осіб, відібраних за результатами конкурсу згідно із законом. Тепер розгляньмо алгоритм дій.

Алгоритм призначення суддів Конституційного суду

Процедура передбачає подання документів, перевірку кандидатів Дорадчою групою експертів (ДГЕ) та співбесіди з органами, що здійснюють призначення. У середньому цей процес триває близько року. Тільки етап роботи ДГЕ займає орієнтовно дев'ять місяців.

На цьому тлі суперечливим виглядає положення Закону про КСУ: конкурс має бути оголошений не пізніше ніж за 90 днів до завершення повноважень судді або за 20 днів після дострокового припинення. На практиці цих строків замало для повноцінного процесу.

Документи кандидати подають до відповідного органу – президента, парламенту чи з'їзду суддів. Перевіряється лише формальна відповідність вимогам. Далі справи передають до ДГЕ, яка визначає, чи відповідає кандидат критеріям доброчесності та компетентності.

Перевірка включає листування з претендентами для з'ясування обставин, що можуть викликати сумніви у їхніх моральних якостях, а також співбесіди. До складу ДГЕ входять шість експертів, причому вирішальну роль мають голоси трьох міжнародних членів. Така практика вже мала місце – зокрема під час відбору керівника Бюро економічної безпеки. Про те, що з цього вийшло, ви знаєте. (Тут варто нагадати, що в КСУ є подання, яке фактично оскаржує участь міжнародних експертів у всіх конкурсних процедурах. І рішення багато в чому залежатиме від того, який склад КС його ухвалюватиме: на межі кворуму (12 суддів) чи повний (18 суддів). Це про те, кому вигідно затягувати формування КС).

Наступний етап – оцінювання письмових робіт із конституційного права та прав людини, що засвідчує рівень професійної підготовки. Після цього ДГЕ голосує та формує список рекомендованих кандидатів, передаючи його до органу призначення.

Якщо не вдається обрати хоча б двох претендентів, конкурс вважається таким, що не відбувся, й оголошується заново.

Якою є ситуація з призначенням суддів Конституційного суду

Стосовно двох вакансій по лінії Ради суддів маємо прецедент, коли вже двічі за результатами

співбесід і перевірки рівня компетентності з права було рекомендовано лише по одному кандидатові, що спричинило зупинку конкурсу. 2 червня 2025 року Рада суддів оголосила новий конкурс на дві вакантні посади суддів КСУ. Тут є інша проблема – насторожене ставлення суддівської спільноти до представників академічних кіл та адвокатів під час вирішення питання про призначення до Конституційного суду. Тому суддям, що братимуть участь у з'їзді, предметом якого буде призначення до КСУ, варто змінити свої підходи й підтримати кандидатів, які реально розуміються на конституційному праві та правах людини. З урахуванням практики відбору кандидатів із боку ДГЕ можна очікувати на початку наступного року.

Конкурсна комісія при президенті рекомендувала главі держави призначити суддями Конституційного суду з-поміж шести претендентів на три вакантні посади Юрія Барабаша, Олександра Водяннікова, Михайла Савчина. Наразі президент призначив суддею КСУ Олександра Водяннікова. Щодо інших кандидатів ситуація ніби «на паузі».

Водночас частини 2 і 3 статті 148 Конституції чітко визначають, що президент призначає суддів КСУ за результатами конкурсного відбору. Так само однозначно звучить і стаття 10-9 Закону про КСУ, яка встановлює, що за результатами конкурсного відбору президент України видає указ про призначення на посаду конституційного судді. Щоправда, парламент іще може заслухати одного з кандидатів, Юрія Барабаша, щодо призначення на посаду конституційного судді, оскільки він подав заяву на конкурс також і по лінії Верховної Ради. Але питання, чому зволікає президент, залишається актуальним.

Ситуація з призначенням конституційних суддів парламентом узагалі критично затягнулася. По суті відбір двох суддів із шести кандидатів (коло їх звузилося до п'яти, оскільки пан Водянніков уже призначений суддею) зупинився, оскільки парламент витребував від

ДГЕ досьє кандидатів. Проте ДГЕ відмовила в передачі до парламенту досьє, посилаючись на захист персональних даних і достатність її рішення як незалежного дорадчого органу. З цих причин комітет із правової політики парламенту поставив «на паузу» проведення співбесід із кандидатами на посаду судді КСУ, рекомендованими ДГЕ.

Варто врахувати, що після рекомендації комітету щодо призначення на посаду кандидати мають також виступити на пленарному засіданні Верховної Ради, де обговорюватимуть їхні кандидатури. Лише після цього парламент ухвалює рішення більшістю від свого конституційного складу. І тут ховається головна небезпека – парламентська більшість може ігнорувати думку меншості й провести через голосування лояльних до неї кандидатів на посаду конституційного судді. Однак на сьогодні в парламенті відбір претендентів на посади суддів КСУ – лише на стадії розгляду в комітеті правової політики.

Коли за таких умов будуть заповнені вакансії в Конституційному суді – невідомо. Напевно, непризначення президентом інших двох рекомендованих кандидатів також пов'язане з участю одного з них, Юрія Барабаша, в конкурсі, за результатами якого Верховна Рада може призначити його суддею Конституційного суду. Хай там як, для ефективного здійснення конституційного правосуддя потрібно якнайшвидше заповнити всі вакансії, призначення на які можливе після рішень ДГЕ.

Наразі ситуація така, що за мінімально повноважного складу Конституційний суд буде змушений ухвалювати рішення на Великій палаті фактично одностайно, а в складі Сенатів вимога кваліфікованої більшості голосів також зумовлює реалізацію механізму одностайності ухвалення рішень. Із цих міркувань Конституційний суд є вкрай інституційно вразливим (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/ks-na-hachku-abo-chomu-vazhliva-bezperervna-dijalnist-konstitutsijnoho-sudu.html>). – 2025. – 14.07).

В. Гуржи, Українська правда: Не про суди, а про свободу уяви

Зміни починаються не з аналізу проблем, а з мрії про інший світ, який можна побудувати. Певний порядок в якому ми живемо і який вважаємо єдино правильним – це продукт, а не даність. Це постійне виробництво смислів, норм і «очевидностей». Його можна аналізувати, деконструювати, адаптувати. І відповідно його зміна стає реальною не тоді, коли всі публічно повторюють новий дискурс – це легко фальсифікується, а коли в побутовому просторі з'являються альтернативні історії – коли людина на кухні, вулиці або в чаті будинку спростовує загальну «правду» власним реальним досвідом. Бо вона не тільки слухає те, що «всі знають» і вірить «очевидному», а ставить запитання, які можливо ніхто інший ще не ставив.

Очевидне – це не істина, а рішення минулого, які завжди мають автора, навіть якщо він наразі невидимий і давно розчинився у тому самому минулому. Це річ, яку суспільство саме вигадує і вважає важливою. Воно формулює, що можна, а що не можна, що здається можливим, а що забороненим чи неможливим – межі дозволеного. У посттоталітарних суспільствах це проявляється, як «заборона на уяву», як соціальний песимізм, як розрив із майбутнім.

Манера вести себе в суспільстві, яке втратило довіру, починається не з пояснення, а з появи запитання – як може бути інакше? Розберемо це в контексті судової влади.

Короткі тези з інтерв'ю тодішнього голови Верховного Суду Василя Маляренка за 10 червня 2005 року, на яке я натрапив випадково і читав з неймовірним подивом.

Судова система потребує комплексного та продуманого реформування замість хаотичних і суперечливих змін.

Корупція в судах існує, але її масштаби і поширеність надто перебільшені, зокрема чутками і діями сторін по справі.

Вищій раді юстиції складно зібрати кворум через це виникають труднощі з проведенням засідань та затримки у призначенні суддів.

Ми повністю відкриті для преси. Відкритість і гласність роботи судових органів зросли, і тепер медіа мають ширший доступ до інформації.

Ліквідація військових судів триває, оскільки їхня функціональність в сучасних умовах вичерпала себе. У середньому за рік суддя апеляційного військового суду розглядає 30–35 справ.

З 2005 року було змінено абсолютно все, ухвалені нові закони, змінено Конституцію, утворено нові інституції, в них набрали нових людей. Загалом є позитивні зміни, але порядок денний, як бачимо з тез інтерв'ю, не змінився. З цими думками можна виступити на форумі чи вийти в ефір і особливо ніхто не помітить різниці. І тут напрошується невтішний висновок – сама мова, якою ми описували реформу десятиліттями – вичерпала себе. Слова, якими ми говоримо про реформи, про суди, про владу – більше не призводять до активного творення.

Ми живемо в мовному залишку минулого, який не відповідає теперішньому. Наче ми потрапили в місто давно знищеної цивілізації із невідомою мовою, та за своїм власним розумінням почали там жити. Трактуючи його облаштування виходячи зі свого досвіду та знань. І виходить, що боремося зі своїми застиглими у минулому уявленнями, тобто із собою.

Вся справа в тому, що інституції віддзеркалюють культуру, а не створюють її. І це не просто думка, цим темам присвячені роботи Клейтона Крістенсена, Шмуеля Айзенштадта і не тільки, які приблизно говорять, що нові інституції і закони дають збій, бо проходять через призми буденного і очевидного, люди не перебудовують свій побут згідно нових законів, а тягнуть свою буденність у нові інститути.

І це все відбувалося в суспільстві, де недовіра до влади та інститутів стала частиною культури. Суспільстві, яке за десятиріччя ментальної окупації, звикло жити з думкою, що кожен закон можна підправити вказівкою «звідти». Що всі доленосні рішення приймаються у «таємній

кімнаті». А весь управлінський хаос можна легко списати на теорію змови і чергового «тіньового фантомаса». Бо це ж «очевидно» і «прості люди нічого не вирішують». А далі класика: неправильні вихідні дані, незрозумілий або навіть катастрофічних результат, довільні і відповідно хибні висновки чому так сталося. Бо ми часто не враховуємо дуже важливі речі.

Люди вчаться не тільки через структуровану комунікацію, а через випадкові дискусії, зустрічі, меми чи особистий досвід. Це дуже добре показано у фільмі «Мільйонер із нетрів» (англ. *Slumdog Millionaire*), де головний герой у «позараціональний» спосіб отримував необхідне знання протягом життя. Також це особливо добре видно в мем-культурі, де складні смисли передаються у вигляді жарту чи знущання і осідають в розумі глибше, ніж офіційні кампанії. Чому? Бо це обходить раціональні захисні механізми, і прямує до уявного, демонструючи абсурдність існуючого порядку.

"Можливе" не має чекати на дозвіл згори – воно вже існує, як прихований код усередині культури, в якій зміни ніколи не рухаються прямою. Вони завжди розходяться спіралями – через випадкові збіги, несподівані локальні прориви, непередбачувані розмови у випадкових місцях. Тож замість того, щоб сперечатися з «фактами» всередині фальшивої очевидної реальності, треба деконструювати саме уявлення про цю реальність. Не нав'язувати нове знання, через офіційні канали комунікації, а вивільняти потенціал, який замуrowаний під шарами страху, недовіри, фальшивих очевидностей. Не намагатися «переконати» старою мовою, а давати людям досвід, через який формується нова поведінка.

Пропозиція еволюції суспільного діалогу має ключовий зсув: Логіка фактів – логіка наративу – логіка запитань – логіка можливостей. Від «що ми знаємо» до «як ми знаємо», до «чому ми так бачимо», і, нарешті, до «що могло б бути

інакше?». Конструювати поле можливого там, де здається – немає вибору. Це рішення, яке дозволяє вийти з глухого кута суперечок про минуле і перейти до проєктування майбутнього. Перехід від «що було?» до «а що, якби?» є ключем до вивільнення колективної уяви та енергії.

Факти – це мова попередніх уявлень про дійсність (правильне/неправильне), яка зазнала поразки, наратив – це мова спільноти (ми/вони, свої/чужі), запитання – мова відкритого майбутнього (що ще можливо? як могло бути інакше?). Зміна патерналістських моделей «держава дає» на партнерські «спільнота творить». А це веде до відмови від уявлення про природність соціального порядку. Бо все, що здається «очевидним» – продукт колишніх рішень, травм, домовленостей, випадкових успіхів і невдач. А відповідно альтернатива є завжди!

Звертання до «очевидностей» чудово пояснює, чому деструктивні уявлення, наприклад, корупція, патерналізм – самовідтворюються, особливо в тих людях, які з ними не стикались. Це не просто погані звички, а ментальні конструкції, що сприймаються як єдино можлива реальність: «всі крадуть», «нічого не змieniш». Це по суті стратегія «нормалізації патології», але під її завалами «очевидностей», «страхів» і «зрад» справді лежать можливі інші сценарії дії, які не потребують додаткових доказів чи переконання – тільки підсвічування та відновлення.

Зміна культури почнеться з відновлення колективної уяви – з дозволу собі уявити і висловити вголос інакший сценарій там, де здавалося, що вибору немає. І таким чином, можливо, одного дня ми прокинемося в іншому світі або хоча б на іншій «кухні». Бо реальність існує там, де існує можливість уявити щось інше (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2025/07/16/7521891/>). – 2025. – 16.07).

С. Дорош, ВВС Україна: Подвійне громадянство в дії. Які підводні камені криються у новому законі

Президент Володимир Зеленський підписав закон, яким в Україні вперше за історію незалежної держави запроваджується множинне громадянство.

Закон набуває чинності одразу після публікації в офіційних виданнях. Але остаточно він запрацює через шість місяців.

Впродовж цього часу уряд має підготувати кілька важливих нормативних актів. Головне – оприлюднити список країн, громадяни яких зможуть отримати українське громадянство за спрощеною процедурою, а українці – брати громадянство цих країн, не втрачаючи українського.

Окрім списку країн-партнерів, мають з'явитися ще кілька чутливих підзаконних актів, зокрема, про процедуру втрати громадянства України.

Тепер ті, хто має не лише український паспорт, можуть видихнути і не боятися, що другий паспорт створить їм проблеми. Таких, згідно з заявами політиків та експертів, може бути кілька мільйонів.

Натомість для частини власників іноземних паспортів ситуація навпаки, погіршиться, якщо їхньої країни не виявиться в урядовому списку. Вони мусять обирати, яке громадянство лишити, і передусім це стосується тих, хто має російський паспорт.

Власники двох паспортів, які виграли від закону

Однозначно не втратять українського громадянства і виграють від закону ті, хто вже має або отримає громадянство країн із урядового списку. Очікується, що там переважно будуть західні країни-союзники України.

Більшість українців, які останніми десятиріччями отримували паспорт інших країн, лишалися й громадянами України. По-перше, вони не хотіли позбуватись українського, а, по-друге, була неузгодженість Конституції та закону «Про громадянство».

У новому законі збереглася норма про те, що у разі набуття громадянства іншої держави

Україна визнає лише українське громадянство і не бере до уваги друге чи третє, тоді як Конституція встановлює єдине громадянство в країні.

Окрім того, покарання за друге громадянство було незначним, а процедуру його позбавлення у законах так і не деталізували, це було зробити не просто.

Проте перспектива втратити український паспорт була, тому це питання хвилювало тих співвітчизників, хто не хотів розривати зв'язок з Батьківщиною, отримавши ще один паспорт у Франції чи Італії.

Наслідок – українців, які мають не лише українське громадянство, може бути кілька мільйонів.

Тепер, дякуючи новому закону, українці з паспортами країн Євросоюзу, Канади, США чи Австралії опиняться у вигірній ситуації й не будуть змушені ховати один з паспортів. Натомість власники паспортів країн, що не увійшли до урядового списку, мають обирати, який паспорт залишити, інакше їм загрожуватиме втрата українського паспорта.

Хоча, знову ж таки, як і коли позбавлятимуть українського громадянства власників паспортів, не зрозуміло. Кабінет міністрів ще має ухвалити окремий підзаконний акт.

Втрата українського громадянства і окуповані території

Але є велика імовірність того, що проблеми із збереженням українського громадянства будуть у тих, хто добровільно отримав російський паспорт. В уряді кажуть, що така жорстка норма спрямована передусім на захист національної безпеки від агресора.

Передусім мова про жителів окупованих територій, де громадяни України за останні 10 років отримували російські паспорти і далеко не всі з них відмовлялися від українського паспорта.

Лише в Криму Росія видала 1,7 млн паспортів.

Проте в уряді запевняють, що видача Росією своїх паспортів автоматично чи під

примусом окупаційної влади не буде причиною припинення українського громадянства.

Однак правозахисники кажуть, що чітких критеріїв «добровільності» у законі немає і тому не зрозуміло, хто і як її визначатиме.

Усе це створює загрози для тих жителів тимчасово окупованих територій (ТОТ) Криму, Донбасу та інших, які брали російські паспорти вимушено, заради соціального статусу, боячись втратити роботу і майно.

"Якщо ми вважаємо ТОТ українськими, а людей, які там залишаються, – громадянами України, ми не можемо одночасно посилати сигнали про готовність відмовитися від них, покарати чи позбавити громадянства. Ми маємо захищати їх, навіть якщо вони були змушені ухвалювати нав'язані окупантом рішення", – наголошує Центр прав людини Zmina".

Там нагадують, що Україна і міжнародні партнери не визнають документів, виданих в окупації, серед яких і паспорти, що підтверджують належність до громадянства РФ, і вважають практику нав'язування російського громадянства на ТОТ України грубим порушенням міжнародного права.

Водночас в уряді наголошують, що у законі підстави для втрати громадянства чітко прописані і вони стосуватимуться людей, щодо яких є однозначні докази діяльності проти національної безпеки та інтересів України.

Це участь у збройній агресії проти України, робота в окупаційній адміністрації РФ на окупованих територіях і це вироки судів за злочини проти України.

Однак якою буде процедура втрати громадянства, поки не відомо. До запуску закону уряд ще має ухвалити рішення про це.

Український паспорт для іноземців

Що стосується отримання українського громадянства іноземцями, то тут ситуація виглядає менш суперечливою. Перед схваленням закону в остаточній редакції у ньому з'явилися поправки, які частково нівелювали найголовніші застереження критиків. Однак деякі норми все одно викликають запеклий протест у частини політиків.

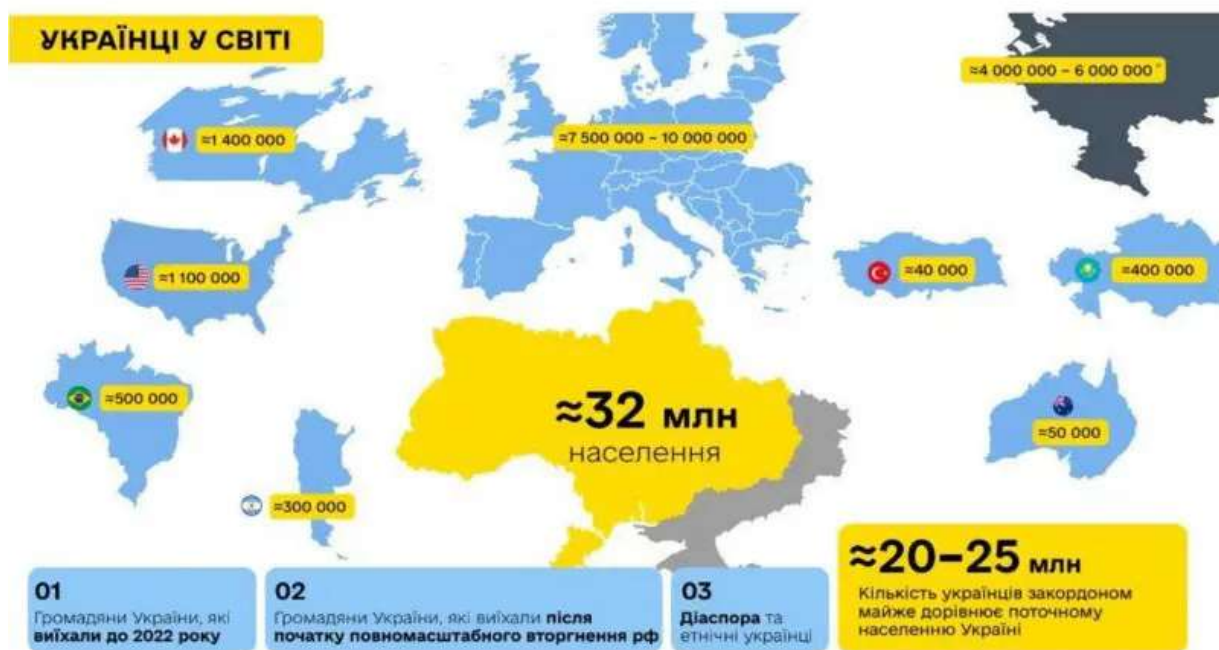
Ось головні новації закону, коли йдеться про надання українського громадянства іноземцям.

Передусім це право іноземців отримати українське громадянство без відмови від свого громадянства. Але таке право матимуть лише громадяни країн, що увійшли до урядового списку. Щодо інших держав, то для них діятиме складніша процедура, подібна до тієї, що існувала до ухвалення нового закону.

Якщо іноземці мають українське походження, то вони зможуть отримати паспорт України за скороченою процедурою;

За спрощеною процедурою зможуть отримувати громадянство іноземці, котрі воюють за Україну. Передумовою є один рік служби в умовах воєнного стану або три роки – за контрактом;

Закон передбачає також надання українського громадянства особам, яких переслідують у їхніх країнах з політичних мотивів, а також ті, хто має особливі заслуги перед Україною.

І президент, і уряд, запроваджуючи нові правила одержання українського громадянства іноземцями, наголошували, що закон спрямований передусім на мільйони етнічних українців по всьому світу.

За даними уряду та Світового конгресу українців (СКУ), кількість українців у світі сягає 20-25 мільйонів. Саме тому президент Зеленський неодноразово наголошував, що «нас – 60 мільйонів», маючи на увазі діаспорян і жителів України.

У СКУ кажуть, що чекали цього закону кілька десятиліть і що етнічні українці будуть зацікавлені в отриманні українських паспортів.

Що чекає громадян Росії

На громадян РФ поширюються ті самі норми закону, що й на інших іноземців, які не представляють країну з урядового переліку.

Тобто, росіяни можуть претендувати на отримання українського громадянства, але лише у випадку відмови від російського і на них не поширюється норма закону про можливість

зберегти власне громадянство й отримати українське.

Зважаючи на те, що особисто подати документи в державні органи своєї країни про відмову від російського чи іншого громадянства може бути нереально, закон дозволяє замість довідки про це подати декларацію про відмову від іншого громадянства і заяву про визнання себе лише громадянином України.

Окрім того, закон передбачає окремі обмеження для власників паспортів Росії як країни-агресора та держав, що виправдовують її діяльність. Претендувати на український паспорт не можуть особи, котрі були помічені у підтримці Росії, яка своїми діями створювали загрозу національній безпеці України, а також засуджені за тяжкі злочини.

Після відмови від російського громадянства (чи іншого не з урядового списку) особа має прожити в Україні 3 або 5 років, залежно від її статусу. Три роки – якщо має чоловіка чи дружину з паспортом України. Окрім того, треба буде складати екзамени на знання української мови, історії України та Конституції.

Громадянство онлайн

В законі вживаються поняття «спрощена» і «скорочена» процедура. Ці умови передбачають, зокрема, що людині не обов'язково подавати документи на отримання громадянства особисто. Це може бути онлайн-декларація.

Окрім того, деякі категорії можуть не складати екзамени на знання української мови, історії та Конституції України. Їм надається право лише заявити про зобов'язання пройти іспити впродовж двох років. Зокрема, таку пільгу матимуть військовослужбовці, які воюють проти Росії, та ті, хто має особливі заслуги перед Україною.

Натомість іноземці, які не можуть претендувати на спрощену процедуру, повинні прожити в Україні не менше ніж 5 років і особисто складати іспити.

Однак, і в цьому питанні немає ясності, бо уряд також ще має ухвалити підзаконний акт про порядок проведення цих іспитів і критерії оцінювання.

Статті закону про надання українського громадянства іноземцям різко критикують деякі політичні сили.

Найбільш жорстку позицію має партія «Батьківщина». Там вважають, що серед нових українських громадян будуть ті, хто ніколи не бував в Україні, нічого про неї не знає і не виконуватиме обов'язки громадянина, передусім із захисту країни під час війни. Водночас вони отримають право голосувати на виборах і впливати на формування влади.

Громадянство множинне і єдине

Ухвалення закону про множинне громадянство супроводжувалося запеклими дискусіями про те, наскільки конституційним він є. Оскільки стаття 4 Конституції передбачає єдине громадянство в Україні.

"Як відповідати іноземним медіа на питання: «То яке тепер громадянство в Україні?», щоб тебе не вважали клоуном? Бо правильна відповідь тепер буде: в Україні – множинне громадянство, але єдине також ніхто не відміняв", – писав у фейбуку колишній посол України у США Валерій Чалий після ухвалення закону.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

"Уже кілька років це питання на розгляді у Конституційному суді. (Про тлумачення статті 4. – Ред). І якщо б влада свідомо не блокувала процес призначення нових суддів КСУ, можна було б вийти на рішення з цього питання", – зазначає юрист і колишній член ЦВК Андрій Магера.

Він переконаний, що Конституція чітко вказує на неможливість мати громадянство або підданство будь-якої іншої суверенної держави світу.

Однак, як зауважує у відповідь Андрієві Магері програмний директор Центру громадянських свобод Володимир Яворський, «зважаючи на багато дивних політичних рішень КСУ, це зовсім не аргумент, хоча виконувати таке рішення звісно треба буде».

"А чекати на щось є ще більшою помилкою – насправді ви зараз говорите без жодної думки про мільйони людей. Це не теоретично, це справді має дуже практичне значення, бо людей змушують відмовлятися від українського громадянства і багато хто живе за кордоном і насправді вже має інше громадянство", – додає правозахисник.

Також деякі юристи вважають, що стаття про єдине громадянство означає єдине для всієї країни громадянство, а не певних частин території України. Аж неавіть у старому законі уточнювалось, що принцип єдиного громадянства – це громадянство держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України.

В будь-якому разі, поставити крапку у суперечках мав би Конституційний суд. До останнього часу там не було навіть кворуму

для проведення засідань. Нещодавно президент Зеленський призначив 12-го суддю, кворум з'явився, але коли це питання розглядатимуть, не відомо.

Є ще один погляд на цю проблему. Деякі юристи нагадують про вищість міжнародного законодавства над національним. Україна у 2006 році приєдналася до Європейської конвенції про громадянство, яка надає право державам вільно вирішувати, чи допустиме множинне громадянство для її громадян.

Аргументи уряду

Очевидно, що уряд і провладна більшість виходили передусім із сьогоденних реалій в Україні.

Серед них – потреба підвищити захист українців, які перебувають за кордоном через війну. На переконання уряду, маючи громадянство країни перебування, українці будуть більш соціально захищеними.

По-друге, в уряді кажуть, що слід визнати реалії та врегулювати ситуацію із неконтрольованим отриманням другого, третього іноземного громадянства українцями.

Третій аргумент уряду – подвійним громадянством вдасться втримати українців, як живуть за кордоном, від остаточного розриву з батьківщиною і збільшити шанси на їх повернення додому.

Хоча у цієї тези є багато противників, які вважають, що навпаки, отримання громадянства іншої країни знизить мотивацію повернутися і призведе до ще більшої міграції (*BBC Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c1e0zyd4ex3o>). – 2025. – 15.07*).

I. Сагайдак, Юридична газета: Закон про декілька громадянств: що він реально дає українцям?

Новина про легалізацію множинного громадянства для українців викликала хвилю емоцій – від ейфорії до скепсису. У соцмережах одні писали про «історичний прорив», інші – шукали підступ. Але що цей закон насправді означає на практиці? Чи зможуть українці тепер тримати два паспорти «на повну легалку»? Розбираємося по суті.

Що передбачає законопроект?

На початку 2024 року уряд України зареєстрував законопроект №10288-1, який пропонує дозволити множинне громадянство для певних категорій українців. Йдеться насамперед про тих, хто проживає за кордоном і вже давно має інше громадянство – наприклад, США, Канади, Німеччини чи Польщі.

Що змінюється для українців за кордоном?

1. Більше не доведеться «ховати» другий паспорт

Багато українців роками жили в «сірій» зоні – офіційно з українським громадянством, але фактично з іноземним паспортом. Закон дозволяє це відверто декларувати, не ризикуючи втратити українське громадянство. Особливо це важливо для діаспори у Канаді, США, ЄС.

2. Легалізація прав і обов'язків

Доти, доки інше громадянство не визнане в Україні, особа юридично несе обов'язки як громадянин України – наприклад, щодо військової служби. Після легалізації – система має чітко розрізняти, де і які зобов'язання діють. Це також спростить питання спадкування, власності, податків.

3. Можливість передати українське громадянство дітям

Раніше виникали абсурдні ситуації: дитина українця, народжена в Канаді чи Італії, автоматично не визнавалася громадянином України – або її статус був «підвішеним». Закон дозволить офіційно передавати громадянство

нащадкам, навіть якщо вони мають інші паспорти.

Але є й обмеження

По-перше, це ще не чинний закон. На момент публікації (липень 2025) документ лише прийнятий у першому читанні. Для повноцінного набрання чинності він має пройти друге читання, підпис президента і юридичну імплементацію.

По-друге, не всі країни дозволяють множинне громадянство. Наприклад, Австрія, Нідерланди, Японія можуть вимагати відмовитися від іншого паспорта. Тож питання «чи можна мати два паспорти» залежить не лише від України.

Військовий облік та оподаткування – це два ключові блоки, які поки не прописані в деталях. Питання мобілізації та сплати податків залишається відкритим.

Що робити вже зараз?

Юридично оцінити свою ситуацію. Якщо ви мешкаєте за кордоном і маєте інше громадянство – варто підготувати документи, що підтверджують обидва статуси.

Не поспішайте «виписуватися» з України. Законопроект передбачає добровільне декларування – поки це безпечна опція.

Висновок від експерта

«Цей закон – великий крок до визнання реальності: мільйони українців живуть у глобальному світі. Але ключ – не лише у тексті, а в тому, як його реалізують. Це шанс побудувати відкриту, але відповідальну модель громадянства, де не потрібно ховатися, і кожен знає свої права та обов'язки», – наголошує доктор права Іван Сагайдак (*Юридична газета* (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakon-pro-dekilka-gromadyanstv-shcho-vin-realno-dae-ukrayincyam.html>). – 2025. – 24.07).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В Україні за Конституцією парламентська більшість пропонує президенту кандидатуру прем'єр-міністра президенту для внесення у Верховну Раду, а не навпаки. Також під час воєнного стану заборонено припиняти повноваження уряду. Про це пише народний депутат з фракції «ЄС» Володимир Ар'єв, інформує Цензор.НЕТ.

В Україні встановлено неконституційну монархію? Зеленський пише, що він запропонує кандидатуру прем'єр-міністра.

По-перше, за Конституцією парламентська більшість пропонує президенту кандидатуру прем'єр-міністра президенту для внесення у ВР, а не навпаки.

По-друге, звільнення чинного прем'єра – це припинення повноважень всього уряду. А у законі про правовий статус воєнного стану – пряма заборона припиняти повноваження кряду. Тому, всі, хто братиме в цьому участь, гарантують собі в майбутньому кримінальне провадження за перевищення повноважень, – зазначив Ар'єв.

Нардеп також нагадав, що кандидатка в прем'єри Юлія Свириденко вже три місяці перебуває під перевіркою НАЗК на предмет корупційного діяння (конфлікт інтересів) (*Цензор.Нет* (<https://censor.net/ua/n3563199>). – 2025. – 14.07)

22 липня, Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому проєкт Закону №12414. Окрім первинної мети – врегулювання питань, пов'язаних із розслідуванням зникнення осіб під час воєнного стану, до документу було внесено правки, які суттєво змінюють баланс повноважень у сфері антикорупційного правосуддя і обмежують діяльність НАБУ та САП.

Довіра та співпраця, вибудовані між владою та громадянським суспільством після 24 лютого 2022 року, були одним із факторів української стійкості та опору російській агресії. Останні роки всі разом ми вчилися уникати мови ультиматумів та емоційних

звинувачень, а шукали компроміси та будували діалог. Адже ворог не відступив, а мета – вступ України в ЄС і НАТО, потребує не лише віри, а й щоденної роботи всіх: влади, опозиції, медіа та експертного середовища.

Сьогоднішнє голосування у Парламенті руйнує не лише антикорупційну інфраструктуру, а й кардинально спрощує сприйняття реальності до двох кольорів: чорного і білого, руйнування і несприйняття руйнування. Закон – краде наш витрачений час, ставить під загрозу європейське майбутнє, руйнує суспільний договір і, що найважливіше, краде віру українців у кращий завтрашній день.

Закон (який ще не набрав чинності), зокрема, передбачає:

Передачу всіх процесуальних повноважень керівника САП Генеральному прокурору, включно з правом здійснювати процесуальне керівництво у справах НАБУ, підписувати повідомлення про підозру, вирішувати спори про підслідність, закривати провадження без згоди прокурора САП, а також отримувати доступ до всіх справ НАБУ або передавати їх іншим прокурорам.

Надання Генеральному прокурору, призначеному без конкурсу, широких інструментів контролю над НАБУ і САП, що ставить під загрозу їхню інституційну незалежність.

Закріплення монополії Генпрокурора на підписання підозр топпосадовцям, включно з керівництвом Офісу Президента, міністрам та їхнім заступникам, – це створює конфлікт інтересів.

Проведення обшуку у житлі, навіть без ухвали слідчого судді, – у разі, якщо потрібно невідкладно вилучити або зберегти докази. Це створює значні ризики зловживань з боку правоохоронних органів, а також може призводити до порушення права на недоторканність житла, гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Ці положення суперечать принципам, закладеним в антикорупційне законодавство

після Революції Гідності, руйнують незалежність НАБУ і САП та підривають довіру до інституцій, створених за підтримки громадськості й міжнародних партнерів.

Ухвалені зміни:

порушують принцип незалежності антикорупційних інституцій;

створюють умови для політичного втручання у кримінальні провадження, зокрема щодо високопосадовців;

суперечать процесу інтеграції України до ЄС.

Закликаємо Президента України ветоувати проєкт Закону №12414, аби не допустити втрати незалежності антикорупційної системи та реформування органів правопорядку.

Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ:

Асоціація громадських радників України

ГО «Батьки за вакцинацію»

ГО «Боротьба за права»

Детектор медіа

Інститут громадянського суспільства

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут Євро-Атлантичного співробітництва

Інститут Республіка

Інститут Розвитку Регіональної Преси

Інститут Центральноєвропейської Стратегії

Комітет виборців України

Національна спілка кінематографістів України

Пласт

ГО «Разом проти корупції»

БФ «Схід-СОС»

МБФ «Українська Фундація громадського здоров'я»

Український незалежний центр політичних досліджень

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Центр «Нова Європа»

Центр громадянського представництва «Життя»

Центр демократії та верховенства права

Центр досліджень визвольного руху

Центр економічного зростання LRHub

Центр політичних студій і аналітики «Ейдос»

Центр розвитку інновацій

Центр політико-правових реформ

Український центр європейської політики

Школа політичної аналітики

ГО «Юридична сотня»

ГО «EasyBusiness» (*Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва* (<https://dif.org.ua/article/koalitsiya-rpr-zaklikae-prezidenta-ukraini-vetuvati-ukhvaleniy-parlamentom-proekt-zakonu-12414-shcho-zagrozhue-nezalezhnosti-antikoruptsiynikh-organiv>)). – 2025. – 22.07).

Генеральний прокурор Руслан Кравченко наголосив, що відповідно до Конституції України відповідальність за справедливість у державі несе саме Генпрокурор. Про це Руслан Кравченко повідомив журналістам під час брифінгу, передає кореспондент Укрінформу.

Відповідаючи на запитання журналіста, чи не забагато влади опиниться у руках Генерального прокурора після ухваленого сьогодні закону, що звужує незалежність НАБУ і САП, Кравченко відповів: «Я вважаю, що відповідно до Конституції України за справедливість держави відповідає Генеральний прокурор, за всі правоохоронні органи, за Службу безпеки України за ДБР, Нацпол, за всіх. Генеральний прокурор. Тому що в нас парламентсько-президентська республіка, і парламент ставить свій підпис і вирішує хто буде генеральним прокурором. Я несу цю відповідальність».

Р. Кравченко додав, що на посаді Генпрокурора прагне показати результат.

«Я відповідальна особа і тому хочу дати результати. Мені довірили цю посаду. Навіщо просто її обіймати? В мене є бажання зробити результат», – наголосив Генпрокурор (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4017839-kravcenko-nagadav-so-zgidno-z-konstitucie-u-vidpovidalnist-za-spravedlivist-u-derzavi-nese-genprokuror.html>)). – 2025. – 23.07).

Очільник СБУ В. Малюк заявив, що закон, який зменшує повноваження НАБУ і САП – є поверненням до Конституції і ніхто не ліквідує ці органи.

"Ми живемо в правовій державі? В правовій! Основний закон – Конституція! Ніхто нікого

не ліквідував. Я не депутат і не законотворець. Повірте мені, те, що вони голосували – питання нардепів. Краще це запитати у них. Це буде правильно і логічно. Наскільки я розумію, це просто повернення до Конституції.

І САП, і НАБУ не ліквідовані. Вони продовжують існувати й продовжують якісно працювати...

Але за Конституцією генеральний прокурор – один в країні. Не може бути якогось дубляжу чи тавтології. Я думаю, що саме цим керувались наші законотворці. Це робилось це якраз задля посилення якогось. І, можливо, я думаю, для певної системи противаг і контролю... Задля недопущення того, щоб раптом ультимативно орган перетворився на якогось «монстра».

За його словами, СБУ, Офіс генерального прокурора та НАБУ продовжують спільну роботу: «З керівництвом НАБУ і з детективами, ми завжди розуміємо і робимо спільну свою роботу».

В. Малюк також нагадав, що саме чинний генпрокурор Руслан Кравченко був стороною обвинувачення на суді проти президента-втікача Віктора Януковича, тому Кравченко: «Розповідь їм якісь окремі тонкощі. Вони це використовують в своїй роботі. Тому я б не робив з цього якихось негативних висновків» (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/22/7522982/>). – 2025. – 22.07).

Народний депутат України й експредставник Президента України в Конституційному Суді Федір Веніславський не вважає, що під час голосування за закон № 12414, який обмежує незалежність антикорупційних органів, порушили Конституцію. Про це він сказав в етері Радіо «Накипіло», коментуючи ініціативу низки народних депутатів зі збору підписів під поданням до Конституційного Суду для скасування закону № 12414.

«Були певні порушення Закону “Про регламент ВРУ”, але Конституційний Суд перевіряє той чи той закон суто з погляду дотримання конституційної процедури. Сьогодні я не маю таких підстав, щоби стверджувати, що порушено конституційну процедуру», – сказав Веніславський.

«Конституція визначає тільки загальні положення голосування за закон. Закон підтримала більшість від конституційного складу народних депутатів України. Права нардепів на внесення законодавчих пропозицій і поправок обмежено не було, право законодавчої ініціативи народного депутата теж не зазнало обмежень, голосування відбулося особисто. Як фахівець у галузі конституційного права й колишній представник президента в Конституційному Суді, я не бачу підстав для того, щоб цей законопроект визнати таким, який не відповідає Конституції», – додав він (*Радіо Накипіло* (<https://radio.nakypilo.ua/buly-porushennya-reglamentu-ale-ne-konstytucziyi-nardep-venislavskiyj-pro-golosuvannya-zakon-%e2%84%9612414/>). – 2025. – 23.07).

Міністр закордонних справ Німеччини Йоганн Вадефуль заявив, що Україна має демонструвати послідовну боротьбу з корупцією, а обмеження незалежності НАБУ та САП ускладнює євроінтеграційний шлях України. Про це міністр написав у соцмережі X.

Вадефуль застеріг, що Україна повинна належно боротися з корупцією, прагнучи до членства в Європейському Союзі.

“Обмеження незалежності українських антикорупційних органів ускладнює шлях України до членства в ЄС. Я очікую, що Україна послідовно продовжуватиме боротьбу з корупцією”, – заявив німецький міністр.

Саме тому Вадефуль зустрівся з керівниками НАБУ та САП під час свого нещодавнього візиту до Києва.

Газета Bild інформує, що вранці 23 липня він поговорив телефоном зі своїм українським колегою Андрієм Сибігою та закликав його послідовно продовжувати боротьбу з корупцією в країні (*Zmina.info* (<https://zmina.info/news/obmezheniya-antikorupczijnyh-organiv-uskladnyuye-shlyah-ukrayini-do-yes-mzs-nimechchyny/>). – 2025. – 23.07).

Закон про множинне громадянство, який нещодавно ухвалила Верховна Рада, відкриває шлях до цивілізованого врегулювання питання

подвійного громадянства для українців угорського походження. Про це заявив посол України в Угорщині Федір Шандор в інтерв'ю Укрінформу.

"Новий закон дає можливість тим, хто колись відмовився від українського громадянства, відновити зв'язок із родичами, повернутися до своєї громади, знову відчувати себе частиною українського суспільства... Новий закон про множинне громадянство дає можливість також розв'язати проблему з угорськими паспортами у громадян України, які є етнічними угорцями і компактно проживають переважно в Закарпатській області", – зазначив дипломат.

За словами Шандора, «багато людей, які раніше мали сумніви або переживання, тепер з полегшенням зітхнули».

Посол також підкреслив, що український паспорт наразі став «справді класним паспортом».

"Звісно, паспорт – це не лише права, а й обов'язки, зокрема військова служба. Це виклики сьогодення. Але у перспективі це буде джерелом великої гордості", – переконаний Шандор (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4019872-zakon-pro-mnozinne-gromadanstvo-dopomoze-rozvazati-problemu-z-ugorskimi-pasportami-posol.html>). – 2025. – 29.07).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

М. Барсук, суддя-спікер Північного апеляційного господарського суду

Трансформація судової системи

Українська судова система перебуває під пильним наглядом суспільства і це добре. Кожен документ, який ми ухвалюємо, формує рівень довіри до суду, а ми, судді, вчиняємо всі можливі дії задля відкритості, доступності суспільству та формуванню впевненості у тому, що суди України належним чином забезпечують справедливість та захист порушених прав.

Судова система під вимогами, але і з результатами

Суддя є вартовим закону, чия тінь завжди під прожектором справедливості та підзвітності. А судова влада – це щоденна робота суддів, які щороку розглядають понад 4 мільйони справ. І все це в умовах війни, реформ, високої суспільної напруги та жорсткого публічного контролю.

Проте суди демонструють стабільність і готовність до змін. Наша відкритість і стійкість є однією з причин, чому правова система продовжує функціонувати навіть у надзвичайно складних умовах.

Реформи, які працюють

З 2010 року судова система України пережила кілька важливих хвиль реформ. Відбулися модернізація судової інфраструктури,

удосконалення процедур призначення та оцінювання суддів за участю контролю громадськості, розгляд звернень щодо дотримання високих професійних та етичних стандартів суддів, а також запровадження нових технологій для автоматизації судових процесів. Протягом 2010-2014 років були створені і спеціальні антикорупційні органи, що проводять моніторинг життя суддів та протидіють корупції на високому рівні.

Як результат спільної роботи, суди стали значно прозорішими: засідання транслюються, рішення наявні у відкритому доступі, а самі судові інституції дедалі активніше комунікують із суспільством.

Цифри, які говорять більше, ніж заголовки

Суди звітують перед суспільством кількістю розглянутих справ та звернень, а органи, що запроваджені вчиняти функції контролю та врядування – результатами проведених перевірок та кількістю досудових розслідувань.

За офіційними даними НАБУ за 2024 рік:

- підозру отримали 10 народних депутатів (з 401),
- 4 представники уряду/ЦОВ (з ~150 осіб),
- 5 суддів (із 4999).

Це – 0,1% від загальної кількості суддів.

Примітка* Чисельність осіб, які перебували та перебувають на посадах державної служби отримані з офіційних відомостей Верховної Ради України, Державної судової адміністрації України, Національного агентства України з питань державної служби.

Зрозуміло, що навіть одна підозра в судовій системі викликає резонанс. Але якщо подивитися на контекст і пропорції, ситуація виглядає інакше. У судовій гілці влади спостерігається найнижчий відсоток пред'явлення офіційних повідомлень про можливу причетність до правопорушень.

Це підтверджує ефективність проведеної судової реформи та здатність судової влади слідувати принципам доброчесності та професіоналізму, залишаючись надійною основою для підтримки верховенства права в нашій державі.

Довіра до судів формується не лише гаслами

Так, викликів залишається багато, не всі рішення сприймаються однозначно, але системна зміна судової влади триває і вона вже дає позитивні результати.

Враховуючи статистичні показники НАБУ важливо врахувати й загальний обсяг справ, з яким щоденно працює судова система. Велика кількість проваджень щороку надходить на розгляд суддям усіх юрисдикцій, що свідчить про велике навантаження та відповідальність, покладену на судову владу. Наскільки велике навантаження на суддів та співвідношення кількості суддів до пред'явлених ним підозр, показує нижче наведена статистика, що була підготовлена на основі офіційних відомостей Державної судової адміністрації України (на запит) та відомостей Вищої Кваліфікаційної Комісії суддів України.

Рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна кількість справ	2 млн. 276 тис.	4 млн. 38 тис.	3 млн. 835 тис.	4 млн. 342 тис.	2 млн. 928 тис.	4 млн. 251 тис.	4 млн. 313 тис.
Загальна кількість суддів	5503	5306	5466	5303	5240	4920	4999
Кількість підозр	34	45	6	4	13	9	5
Відсоток співвідношення	0,62%	0,85%	0,11%	0,07%	0,25%	0,18%	0,1%

Сьогодні потрібно говорити не лише про помилки, а й про позитивну динаміку.

Довіра не з'являється миттєво, вона вибудовується. Але її фундамент уже закладено у цифрах, реформах і щоденній роботі суддів по всій країні.

Судді, як невід'ємна частина системи, забезпечують стабільність правосуддя, що є запорукою довіри суспільства до державних інституцій.

Гарантії, незмінності посади судді та інші надані державою гарантії, створюють для нас відчуття впевненості та стабільності, тому, ми високо цінуємо свою роботу та покликання, старанно працюємо над тим, щоб бути доброчесними та принциповими у своїх рішеннях.

Такий підхід сприяє зміцненню довіри суспільства до правосуддя (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2025/07/4/7520169/>). – 2025. – 4.07).

О. Баганець, заступник Генерального прокурора (2000–2002, 2005–2006, 2014–2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Орган конституційного переслідування чи інструмент зовнішнього управління?

Я вже не один раз писав і говорив про те, що причин незадовільної роботи української прокуратури дійсно багато, вони як об'єктивні, так і суб'єктивні, коли протягом крайніх бти років із цього конституційного органу кримінального переслідування були звільнені сотні в основному досвідчених прокурорів, яких у своєму середовищі навіть називали, вибачте за вислів, «робочими конячками».

Вони постійно «процесуалили», брали участь у процесах у слідчих суддів на стадії досудового розслідування, а поряд із цим ще й підтримували публічне обвинувачення в інших, як правило, багатьох кримінальних провадженнях, а тому й не мали часу готуватися до так званих тестувань, зміст яких невідомо звідки брали «грантоїди», які разом із тодішніми очільниками прокуратури (в 2019–2020 роках) «освоювали» таким способом грантові мільйони доларів США. До цього додайте і явно надумані необґрунтовані скорочення штату прокурорів у цей період, коли перед вказаною процедурою ніхто не вивчав реальних навантажень на них, в тому числі й пов'язаних зі створенням саме в системі прокуратури Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), куди по закону саме прокурорам потрібно було з того часу реєструвати всі без виключення(!) заяви та повідомлення про злочини (яких сотні тисяч, якщо не мільйони), а потім вносити дані й про інші процесуальні дії. Усе це однозначно переважувало всіх разом прокурорів, які ще залишалися на посадах. Я вже мовчу про запроваджені явно шкідливі й довготривалі процедури від набору кандидатів у прокуратуру та висунення претендентів на підвищення, що й до тепер займає багато часу, в результаті чого вакантні посади в усіх рівнях прокуратур не заповнюються, вибачте, роками.

Але про це вже мною говорено-переговорено, а щоб змінити це явне шкідництво проти нашої держави, не було не тільки волі в нашого керівництва, а й із тої причини, що нав'язані нам іноземними державами «грантоїди», які не мали будь-якого професійного досвіду, а тим більше відповідної освіти для зайняття прокурорською діяльністю, фактично отримали небачений вплив на керівництво так званого Офісу Генерального прокурора, де завдяки їм були створені цілі департаменти(!) з десятками людей на посадах для виконання роботи, яка не мала жодного відношення до покладених на прокурорів конституційних функцій. Ну, візьміть, для прикладу, такий факт: як узгоджується з Основним Законом створення й існування в ОГП цілого департаменту, ви тільки вслухайтесь, «кримінальної політики та захисту інвестицій» із перерахованими виключними функціями прокуратури в Конституції? Хіба я раніше не звертав уваги на це попереднього керівництва так званого Офісу Генпрокурора? Але окрім незрозумілих образ та невдоволення на мене за мої пропозиції й підказки, жодних рухів на приведення своєї діяльності до вимог Основного Закону ніхто не вживав.

У зв'язку із цим, хотілося б також дізнатися, яка кількість бюджетних коштів іде на утримання цього неконституційного підрозділу, в той час, коли їх явно не вистачає навіть для виконання прокурорами передбачених Конституцією повноважень.

Тому, мабуть, і не дивно, що новий Генеральний прокурор одразу приділив його існуванню свою увагу. Не стану коментувати інформацію в ЗМІ про намір Р. Кравченка змінити повноваження і функції цього підрозділу, бо вона може бути й викривлена або навіть навмисно спотвореною, тому я би просто порадив йому запросити стат-дані

про кількість кримінальних проваджень на одного прокурора процесуального керівника в цілому по Україні, в обласних й окружних прокуратурах різних регіонів, а також з'ясувати скільки відкладено протягом хоча б декількох останніх років судових процесів на стадії досудового розслідування і при підтриманні публічного обвинувачення саме з причини неявки прокурорів у судові засідання. Думаю, тоді можна буде зробити об'єктивніші висновки не тільки про неналежну організацію роботи в тих чи інших прокуратурах при виконанні їх основних функцій, а й про явну нехватку прокурорів для виконання покладених на них конституційних обов'язків та їх об'єктивне перевантаження. З мого погляду, це дозволить новому Генпрокурору дати відповідь на питання, чи потрібно займатися в центральному апараті, а тим більше – на місцях, такими неконституційними напрямками роботи. Аналогічно це стосується і так званих проєктів «Прокурор громади» чи «Захист свідків і потерпілих» тощо, які лише відволікають прокурорів від виконання покладених на них Основним Законом функцій.

Окрім того, на місці Генерального прокурора я б поцікавився й конституційністю створення так званої Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, бо наш Основний Закон взагалі не передбачає створення в органах прокуратури будь-яких, наголошую, «спеціалізованих прокуратур», на відміну від тих же спеціалізованих судів, існування

яких прямо передбачено Конституцією України, а тим більше, існування тієї ж САП фактично окремо від діючої прокуратури. При цьому просив би його звернути увагу й на незаконність призначення не так давно нового очільника САП, акцентую увагу, з числа детективів НАБУ, що протирічило діючому на той час Закону «Про прокуратуру», де чітко було сказано, що таким може бути призначений лише прокурор! До речі, аналогічне запитання виникає й до законності створення спеціалізованих прокуратур у сфері оборони та екології, хоча, справедливості ради, вони хоча б не відокремлені від єдиної конституційно створеної прокуратури. А ось що стосується військової прокуратури, то її створення вже назріло і перезріло, бо без наведення правопорядку у війську нам буде складно вистояти в цій кровопролитній війні.

І насамкінець. Якщо чесно, я теж не до кінця вірю в спроможність новопризначеного Генерального прокурора навести лад в органах прокуратури, бо не все буде й від нього залежати, але значна частина його перших кроків викликають у мене однозначне схвалення і, до речі, не тільки в мене. Звичайно, хотілося б, щоб Руслану Кравченку вдалося розвіяти будь-які такі наші сумніви, бо від його діяльності теж залежатиме майбутнє нашої держави, тим більше – зараз (*Lexinform* (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/organ-konstytutsijnogo-peresliduvannya-chy-instrument-zovnishnogo-upravlinnya/>). – 2025. – 10.07).

О.Баганець, заступник Генерального прокурора (2000–2002, 2005–2006, 2014–2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Глухий кут реформ, або «Конституція на паузі»?

У черговий раз змушений повернутися до проблеми наступу нинішньої влади на конституційні права і свободи громадян України, яка перебуває в стані війни із нашим одвічним ворогом. Зрозуміло, що в нас уже четвертий рік діє режим воєнного стану,

який передбачає певні обмеження прав, і це, вважаю, є правильним, аби захиститися від, можливо, спровокованих у цей час порушень правопорядку в середині країни.

Водночас, мені не дають спокою посягання посадовців на наші права, на які навіть режим

воєнного стану не розповсюджується. Я вже не раз писав і говорив, що цілеспрямована атака на основний орган кримінального переслідування – прокуратуру нічого корисного ні державі, ні суспільству, ні, тим більше, окремим громадянам не принесла і впевнений, не принесе в майбутньому. Ослаблення цього конституційного органу в будь-якому випадку, тягне за собою лише негативні наслідки, чого, на жаль, не можуть зрозуміти (а може, й не хочуть) ні в Офісі Президента України, ні у Верховній Раді, ні, тим більше, в Кабінеті Міністрів.

Якщо хтось забув, то змушений нагадати всім можновладцям: Україна свого часу ратифікувала більшість Європейських Конвенцій, в тому числі і з прав людини та основоположних свобод, а тому їх потрібно неухильно дотримуватися, а не вводити в оману наших партнерів. Наголошую вкотре тим, хто цього не хоче чути: в Україні вже давно не діє верховенство права, принципи презумпції невинуватості та рівності всіх перед законом, а домінує верховенство сили влади – а нам пояснили це тим, що «Конституція на паузі», з чим нас у Європейському Союзі явно не очікують, хто б там що не обіцяв.

І хоча шановний Володимир Олександрович заперечує закидам деяких наших партнерів про узурпацію влади, на практиці всеодно виглядає навпаки: конституційні права і свободи наших громадян порушуються підпорядкованими йому сьогодні гілками влади та ним особисто систематично! Вибачте, що мені доводиться з цим також погоджуватись, бо й сам від цього «безпределу» страждаю.

Порушення прав людини і не тільки...Ну, наприклад, хіба потрібно ще раз нагадувати нашій нинішній владі про грубі й цинічні порушення нею конституційних прав і свобод громадян із числа тих же прокурорів, особливо, протягом 2019–2021 років, коли призначений нею Генеральний прокурор Р. Рябошапка зі своєю компанією непрофесійних і «випадкових» людей на посадах його заступників, зруйнували майже повністю українську прокуратуру, «викинувши» з її рядів «на вулицю» неконституційним шляхом, в основному

професійних і досвідчених прокурорів, паралізувавши цим самим повноцінну роботу цього конституційного органу на тривалий час? Звісно, що більшість цих незаконно звільнених прокурорів були поновлені на роботі рішеннями суддів, які не злякалися й встояли під тиском влади, за що їм честь і хвала. Й саме у зв'язку з цим, хотів би запитати в тих народних обранців, які приймали для здійснення цього «безпределу» неконституційний закон, у тих високопосадовців, хто його застосовував на практиці свідомо, з явним порушенням прав і свобод громадян, чи відомо їм: які суми державних коштів було виплачено поновленим на посадах прокурорам для відшкодування зарплати за вимушений прогул, яку вони по вині названих осіб за цей час не отримували?! Від себе нагадаю: це сотні мільйонів гривень, якщо не більше мільярда, що є істотною шкодою у вигляді прямих матеріальних збитків державі в сенсі Кримінального кодексу України. Це ті кошти, які якомога швидше повинні були повернути в казну держави, тим більше, під час війни, де їх зараз катастрофічно не вистачає!

Але їх ніхто так і не відшкодував за рахунок винних службових і посадових осіб, бо всі вони разом були причетні до цього беззаконня.

Наступним неконституційним «жестом» з боку влади по відношенню до прокурорів було свідоме й умисне позбавлення їх належної заробітної плати (не тої, про яку фантазують явні недруги правопорядку в Україні), коли до них було застосовано найнижчий прожитковий мінімум у розмірі 1 600 грн проти тих же 2 500 грн для всіх інших правоохоронців при нарахуванні посадового окладу. Така нерівність, а фактично порушення соціальних прав прокурорів, триває вже 5тий рік. І це ви хочете сказати по-європейськи, коли представників судової гілки влади обмежили в оплаті праці?

Продовження «пенсійної війни». Але й на цьому позначений мною «безпредел» не закінчився. Ви всі вже чудово знаєте, як нинішня влада, на відміну від команди П. Порошенка, який планував, але не перейшов «червону лінію», насмілилась відібрати частину законно нарахованих, в значній кількості саме на підставі судових рішень, які

вступили в законну силу, спеціальних пенсій, які виплачувалися, до речі, не лише прокурорам (не потрібно обманювати суспільство), а й військовим та іншим силовикам. Або хіба це не грабіж з використанням владних повноважень, коли спочатку Законом «Про державний бюджет України на 2025 рік» було передбачено позбавлення частини спеціальних пенсій осіб спеціальних категорій, незважаючи на їхній вік, стан здоров'я, заслуги перед Батьківщиною і так далі, шляхом застосування надуманих «індексів», а потім було реалізовано з 1 січня поточного року постановою Кабміну за підписом, нехай він вже вибачає, найбільш неспроможного за всю історію незалежної України Прем'єр міністра, в результаті чого тільки за січень 2025го в пенсіонерів–силовиків було відібрано (а фактично – вкрадено) понад 1 млрд грн, якщо не помиляюся, чим було нанесено їм істотної матеріальної шкоди?

Варто зазначити, що значна частина таких потерпілих пенсіонерів вже оскаржили згадані антиконституційні Закон і постанову уряду в судах, а значна частина суддів, яких влада не зуміла ані «підкупити» тим, що ця «індексація» не буде застосовуватися тільки відносно їх пенсій (довічного утримання), ні залякати зізнанням міністерки Жолнович про попереднє узгодження владою даного «безпределу» із судами, вже винесли до сотні(!) позитивних рішень на користь постраждалих пенсіонерів, до того ж із зобов'язанням не лише скасувати застосування неконституційних «індексів», а й відновити виплату пенсій у попередніх розмірах та повернути всі невикористані суми постраждалим. Незважаючи, що частина подібних позовів деякими переляканими суддями взагалі не призначаються до розгляду, а деякі з них навіть умисно затягуватимуть їх розгляд, є навіть уже як мінімум кілька позитивних рішень апеляційних адмінсудів про залишення в силі таких позитивних для пенсіонерів рішень судів першої інстанції.

Слід врахувати і той факт, що вказані вище неконституційні закон і постанова уряду прийняті в порушення вимог рішень судів, які вступили в законну силу, а тому ті посадовці, які їх розробляли, голосували й підписували,

повинні нести кримінальну відповідальність як за умисне не виконання вимог Конституції України, так і рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду та судів, якими було зобов'язано конкретні органи Пенсійного фонду виплачувати такі пенсії без застосування встановлених обмежень. Мені навіть уже відомо з відкритих джерел, що після зміни влади скривджені пенсіонерисиловики обов'язково ініціюватимуть кримінальні переслідування всіх винних у цьому посадовців із нинішньої влади, які готували та підбурювали інших можновладців, а потім ухвалювали й підписували ці неконституційні рішення, як за зловживання владою і своїм службовим становищем, так і за умисне невиконання рішень судів, як мінімум. Я навіть знаю, кого саме пенсіонери частіше називають серед таких посадовців: в першу чергу народних депутатів Галину Третякову та Данила Гетьманцева, згадану міністерку соціальної політики О. Жолнович, Прем'єрміністра Д. Шмигала та інших.

І я особисто цим потенційним підозрюваним не заздрю: повірте, саме прокурори, яких ви переслідуєте й обмежуєте в правах, знають досконало як документувати службові злочини та залюбки будуть допомагати слідчим ДБР чи детективам НАБУ збирати й закріплювати докази винуватості посадовців.

У цьому ключі, як не згадати нещодавні «висловлювання» тієї ж депутатки Третякової, яка буквально на днях вона домовилася до того, що, виявляється, саме прокурори (вона їх називає завжди першими), судді і військові винні в тому, що частина громадян України сплячують найбільше податків на користь забезпечення виплат високих пенсій не собі, а саме вказаним вище категоріям пенсіонерів.

Тобто виявляється, що саме спеціальні пенсіонери віком 60+ і 7080 років винні в тому, що більшість громадян України отримують сміхотворну пенсію, а не влада, яка вже скільки років безконтрольно витрачає гігантські кошти на закупівлю по завищеним цінам, скажімо, нових службових авто чи якісь нікому не потрібні проекти. Скажіть усім ображеним пенсіонерам, пані Галино, кого саме за такі дії

притягнули до кримінальної відповідальності і чи повернули перераховані із бюджету ці величезні кошти назад?

А може вона й названі «справедливі» посадовці прояснять, за що саме влада виплачує керівникам тих же збиткових державних корпорацій зарплати в сумі більше ніж по 1 млн грн на місяць або так званим членам наглядових рад по 300400 тис. гривень у місяць за те, що вони збираються в Україні раз чи два на рік, щоб «побазікати»? А може хтось із них пояснить, за що саме урядовці підвищили і виплачують в якості заробітної плати по 500 тис. грн у місяць керівнику Рахункової палати і трохи менше її заступникам, в той же час, коли ця структура будьяких фактів «розбазарювання» бюджетних коштів останнім часом не виявляла й суспільство про це не повідомляла? І таких прикладів безліч.

Або як можна назвати «зізнання» самої Галини Третякової про те, що їй особисто перешкоджають «одним розчерком пера» прийняти рішення про урівняння всіх, в тому числі й прокурорів, силовиків та військових, до однакових принципів нарахування та перерахунку пенсій (тільки не смійтеся) – верховенство права(!) та представники тих «когорт», які теж отримують спеціальні пенсії й широко представлені у робочих «групах» з обговорення даного законопроект? При цьому, пані депутатка дуже бідкалася, що в цих групах, навпаки, мало представників установ, яких, виявляється, «дискредитували» роками, зокрема й руками Конституційного Суду України, який, мовляв, дуже швидко повертав прокурорам і суддям пенсійні привілеї, незважаючи на відповідні рішення Верховної Ради України. Ну хіба це не чистосердне визнання посадовицею своєї вини в ігноруванні верховенства права та в умисному невиконанні рішень КСУ, що спричинило і спричинить у майбутньому колосальні матеріальні збитки нашої держави, тим більше в умовах війни?

Або хіба не буде доказом винуватості Галини Третякової оприлюднена в ЗМІ її дискусія на засіданні профільного комітету ВРУ щодо підбурювання нею до голосування за неконституційний законопроект, в якому вона пропонує в порушення вимог Основного Закону

країни не тільки позбавити права всіх силовиків і військових отримувати підвищену пенсію, а й права перераховувати її в разі підвищення посадових окладів їх працюючим колегам, що дозволено нині діючим законом, а тому новий закон у відповідності до Конституції України не може скасувати це право, бо не має зворотної дії у часі. А як тоді бути із вимогами Закону «Про статус народного депутата України» про те, що народний депутат зобов'язаний додержуватися вимог Конституції та законів України при виконанні своїх повноважень?

Скажу більше (бо все це в майбутньому буде використано як доказ), у відповідь народному депутату України Григорію Мамці, який, до речі, єдиний із депутатів проявив принциповість, назвавши таку її пропозицію неконституційною, та зробив їй зауваження за обман, бо таке право сьогодні мають не тільки прокурори, а й ті ж народні депутати, які теж одночасно отримують і зарплату, і пенсію, вона не знайшла нічого більш аргументованого, як запропонувати йому самому відмовитись від отримання пенсії. Як порадили їй слухачі цих дебатів, краще б вона відмовилася від своєї офіційної зарплати на користь ображених пенсіонерів!

Замість післяслова. У мене інколи навіть складається враження, що дехто у владі (як це було колись і при Януковичу) переоцінює свої можливості на предмет свого вічного перебування на посаді. Роз'яснюю: це неможливо хоча б тому, що українці ментально, а не лише за територіальною ознакою, більше європейці, ніж азіати, а тим більше – не ординці, хоча, звісно, і такі є серед нас. Насамкінець скажу таке: лише коли зміниться влада (хочеться, щоб це відбулося швидше і лише демократичним шляхом) і всі судді ухвалюють остаточні рішення по всіх таких позовах на користь спеціальних пенсіонерів, у тому числі і прокурорів, ви тільки уявіть, які матеріальні і моральні збитки буде змушена відшкодовувати постраждалим наша держава? А нам ще треба відбудовувати країну. Слава Україні! (*Lexinform* (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/gluhyj-kut-reform-abo-konstytutsiya-na-pauzi/>). – 2025. – 1.07).

О. Шевчук, спікер НААУ, голова Комітету з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації

Чи потрібна ВККС конкурсна комісія, якщо навіть ВРП не хоче її створювати?

Нещодавно у Національній асоціації адвокатів України відбувся круглий стіл, присвячений формуванню конкурсної комісії з відбору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів та новим законодавчим ініціативами. Захід, який привернув увагу народних обранців з профільних комітетів Верховної Ради, підняв чимало проблемних питань. Відповісти на них «ЗіБ» попросив одного із ключових учасників – спікера НААУ, голову Комітету з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації Олексія Шевчука.

– *Олексію Анатолійовичу, чому сьогодні знову говорять про формування ВККС?*

– Щоб зрозуміти поточну проблематику, потрібно повернутися до тих рішень, які поклали початок затяжному періоду паралічу кадрових процесів у судовій системі.

У жовтні 2019 року Верховна Рада внесла зміни до закону «Про судоустрій і статус суддів». Законом №193-IX щодо діяльності органів суддівського врядування достроково припинили повноваження всіх членів ВККС.

Наскільки я пам'ятаю, публічно це пояснювали необхідністю «очищення» судової системи від впливів і залежностей. Але за цим гаслом опинилася небезпечна правова лакуна: жодного нового складу ВККС сформовано не було. А вся система добору та оцінювання суддів зупинилася на невизначений час.

– *Це був технічний збій чи свідомо політична стратегія?*

– Не готовий відповісти. Але без ВККС не можна було проводити конкурси до судів, не було можливості здійснювати кваліфіоцінювання, переведення суддів або вирішення кадрових питань. Так або інакше, це призвело до стрімкого зростання кількості суддівських вакансій – у деяких судах залишались лише один або жодного дієздатного судді. Зрештою Україна отримала явище, яке можна

кваліфікувати як інституційну неспроможність держави забезпечити доступ до правосуддя.

Відновлення ВККС стало можливим лише у 2021 році завдяки ухваленню закону №1629-IX щодо відновлення роботи ВККС. Він запровадив нову процедуру добору членів комісії – за участі міжнародних експертів. І це був компроміс із міжнародними партнерами України, зокрема ЄС і Радою Європи, які поставили незалежний добір як одну з умов макрофінансової допомоги та загального євроінтеграційного напрямку руху України.

Тоді іноземні фахівці отримали вирішальний голос у відборі до органу суддівського врядування. Цей підхід мав на меті не лише забезпечити якісний склад нової ВККС, а й відновити суспільну довіру до процедури, яка роками критикувалася за замкнутість, кругову поруку і політичні впливи.

Процедура формування ВККС у новому форматі тривала понад два роки. Конкурс завершився лише 1.06.2023, коли Вища рада правосуддя затвердила 16 нових членів комісії. Хоча тоді була низка технічних і процедурних питань, усе ж було досягнуто головного – ВККС знову почала працювати, а система добору суддів отримала шанс на відновлення.

Але за чинним законом склад конкурсної комісії з міжнародною участю призначався лише на два роки. Тож виникла нова проблема: 1.06.2025 строк повноважень цього складу спливе. А орган, відповідальний за запуск наступного добору – Вища рада правосуддя – не виконала своїх обов'язків щодо його початку.

– *Поясніть читачам, що саме не виконала ВРП?*

– Тут особливо немає що пояснювати. Є ст.951 закону «Про судоустрій і статус суддів», чинна редакція якої передбачає, що конкурсна комісія з добору членів ВККС формується Вищою радою правосуддя з осіб, запропонованих визначеними суб'єктами: Радою суддів України,

Радою прокурорів України, Радою адвокатів України та Національною академією правових наук України. Повноваження попередньої конкурсної комісії із міжнародними експертами закінчилися 1 червня. І ВРП мала негайно почати процедуру формування нового складу.

Закон зобов'язує ВРП у п'ятиденний строк після припинення повноважень попередньої конкурсної комісії: оприлюднити оголошення про початок формування нової конкурсної комісії в газеті «Голос України» та на своєму офіційному вебсайті. Та не пізніше наступного дня після оприлюднення – надіслати письмові повідомлення суб'єктам формування конкурсної комісії з пропозицією подати кандидатури.

Наголошу, що вимоги цієї статті закону не є якимись оціночними або такими, що допускають гнучке тлумачення – вони встановлюють чіткий алгоритм дій, зокрема визначений у днях строк здійснення кожної з процедур.

І станом на сьогодні ці вимоги закону залишаються невиконаними: відсутнє як офіційне оголошення, так і письмові звернення до суб'єктів добору. Вища рада правосуддя також не ухвалила жодного рішення, яке б ініціювало або пояснило зупинку процесу.

– *Що ви скажете на позицію ВРП про необхідність розробки методології?*

– Лист, підписаний заступником керівника, не можна вважати позицією ВРП, оскільки за неї не голосували члени.

Нагадаю, що питання формування складу включалося до проєкту порядку денного засідання 17 червня цього року, але воно не потрапило до фінального порядку денного, тож так і не було розглянуте. А лист, про який ви згадали – це окрема думка, що не змінює юридичної природи ситуації.

Що стосується змісту відповіді, то в законі відсутня будь-яка норма про попереднє затвердження методології. ВРП не має повноважень визначати критерії, за якими інші суб'єкти формування мали б обирати свої кандидатури. Закон передбачає самостійність у цьому питанні. Можливо саме тому і був лист, а не рішення.

– *Чому НААУ включилася у це питання першою?*

– Бо наслідком бездіяльності ВРП стало блокування права інших суб'єктів, у тому числі, Ради адвокатів України, реалізувати свої функції. Так, РАУ на останньому засіданні прямо зазначила, що не може подати кандидатів, бо не отримала передбаченого письмового повідомлення. І це – збій, який не можна пояснити регламентом або внутрішньою логікою.

Йдеться про забезпечення безперервної роботи ключового органу суддівського врядування. Без ВККС може знову зупинитися добір. Встановлення чітких строків покликане саме на те, щоб гарантувати стабільність у кадрових процесах.

Ми фактично повертаємось до точки, яку мали б уже давно пройти. Історія 2019–2023 років показала, що інституційна порожнеча в системі добору суддів веде до руйнування незалежного правосуддя. Історія 2025 року свідчить: навіть за наявності нового закону, нової ВККС і досвіду попередніх помилок, ризик зупинки реформи залишається реальним. І причина – не в законах, а в їх невиконанні.

– *Чи не згущаєте ви фарби? Наразі ВККС працює у складі – 15 з 16 передбачених законом осіб. Кворум є.*

– Кворум сьогодні – не гарантія безперервної роботи завтра. Дійсно, за законом ВККС вважається повноважною за умови призначення до її складу не менше одинадцяти членів, щонайменше шість із яких призначені з числа суддів або суддів у відставці.

Але така стабільність є умовною і нестійкою. Поки чинний склад ВККС укомплектований, орган продовжує свою діяльність. Але ситуація може змінитися будь-якої миті. Відставка, перехід на іншу посаду, коли не можна буде суміщати роботу, втрата повноважень з інших підстав, – ставиться під загрозу наявність кворуму. Далі – унеможлиблюється ухвалення рішень. У такому випадку ситуація може швидко стати системною кризою.

Така загроза має не гіпотетичний, а цілком реальний характер. Має бути забезпечене своєчасне формування нового складу

конкурсної комісії, яка і є єдиним передбаченим законом механізмом добору членів ВККС. Іншої процедури закон не передбачає. Я нагадаю, що саме з втрати дієздатності ВККС у 2019 році й почалася масштабна кадрова криза у судовій владі. Її наслідки відчужуються й досі.

Для мене юридичні висновки очевидні:

- строк на початок процедури формування, передбачений законом, порушено;

- відповідальний за це орган не виконав свого обов'язку;

- бездіяльність не зумовлена законом і не має нормативного обґрунтування;

- норма закону в частині, що стосується інших учасників процесу, заблокована;

- порушення тривають понад місяць.

Все це ставить під сумнів реальну спроможність державних органів дотримуватись власного законодавства – навіть тоді, коли воно містить чіткі приписи, строки та механізми реалізації.

– Але ж є законопроект, який має вирішити проблему...

– Проблеми застосування права не вирішити нормотворчістю. На перший погляд, законопроект №13382, зареєстрований у Верховній Раді 18 червня, може здаватися технічним удосконаленням чинної процедури добору членів ВККС.

Йдеться про спробу повернути до складу конкурсної комісії міжнародних експертів. У пояснювальній записці до законопроекту це обґрунтовується таким чином: «З огляду на позитивний досвід участі міжнародних експертів у проведенні конкурсних процедур, зокрема в конкурсі до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що завершився у 2023 році, важливим є забезпечити продовження такої практики».

Насправді ж він з'явився у момент, коли ВРП уже заблокувала процедуру формування нового складу конкурсної комісії. І такий збіг викликає обґрунтовані сумніви щодо справжніх мотивів подання законопроекту та змушує розглядати його як політично вмотивовану ініціативу, що має на меті змінити саму суть конкурсу.

Давайте пригадаємо, що механізм за участі міжнародників був тимчасовим і винятковим.

Він був запроваджений законом №1629-IX у 2021 році лише на період до двох років – як одноразовий антикризовий захід для того, щоб розблокувати роботу ВККС. І з моменту призначення 16 членів комісії 1.06.2023 цей механізм повністю виконав своє завдання і втратив юридичну силу.

Законопроектом намагаються закріпити участь іноземців як постійну. Це принципово змінює баланс у системі врядування. З антикризового винятку міжнародна участь перетворюється на правило – без достатніх правових підстав, без належної дискусії.

– Що поганого в участі міжнародних експертів?

– Їхня участь мала винятковий характер. Давайте пригадаємо засадничі принципи, закріплені у Конституції: народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні (стаття 5), а держава є суверенною і незалежною (стаття 1).

Саме тому участь осіб, які не є громадянами України, в ухваленні рішень щодо формування українських державних органів повинна оцінюватися вкрай обережно й винятково в межах тимчасових і конкретно визначених повноважень.

Участь же міжнародних експертів не була безспірною з точки зору публічного права. В рішенні конкурсної комісії, яка формувала склад ВККС, саме голоси іноземців мали вирішальне значення. Тобто не громадяни України мали можливість визначати, хто отримає повноваження щодо добору суддів у нашій державі. Це безпрецедентна ситуація, яка, навіть за умови законного закріплення, не може бути нормою.

Важливо також відзначити, що жодна норма Конституції не передбачає участі іноземців у формуванні органів державної влади. Натомість рішення про включення міжнародних експертів було ухвалено законом, який має нижчу юридичну силу, ніж Основний Закон.

І хоча Конституційний Суд не розглядав питання відповідності таких норм Конституції, це не означає, що проблема відсутня. Це означає лише одне: політичне рішення не було предметом належного конституційного контролю.

Я переконаний, що ситуація, коли не громадяни України знову визначатимуть, хто саме отримає повноваження щодо добору суддів (делегування рішень у руки іноземців) прямо суперечитиме принципу державного суверенітету та нормам Конституції.

Проблема полягає не у відсутності закону чи процедур, а у невиконанні чинного закону органом, що мав би його гарантувати – Вищою радою правосуддя.

Відтак будь-яке оновлення закону, яке не усуває цю системну проблему, є маніпулятивним за суттю. Бо реальний фокус кризи зміщується – замість контролю за дотриманням закону пропонується вкотре його переписування.

– *Через таку позицію НААУ дехто звинуватив керівництво у намаганні повернути старі правила.*

– Так, законодавча ініціатива подається на тлі інформаційних звинувачень проти адвокатури, яка, за твердженнями окремих політичних акторів, нібито блокує реформи. Але фактично у такий спосіб лише створюється зручний образ опонента – замість того, щоб чесно говорити про причини бездіяльності ВРП.

Я вважаю, що зміна процедури посеред реалізації чинної – це ознака політичного тиску. І тому законопроект №13382 має розглядатися не як реформа, а як спроба змінити правила гри задля політичної вигоди. Без належної оцінки його відповідності Конституції, без аналізу впливу на баланс інституційної відповідальності та без врахування думки професійної спільноти.

Адвокатура сьогодні фактично позбавлена можливості реалізувати свою функцію у системі добору суддів. Вона стає «спостерігачем» не з власної волі, а через порушення процедури іншим органом. І це викривлює баланс у системі, де кожна інституція має чітко окреслені повноваження.

Адвокатська спільнота підтвердила свою готовність діяти відповідно до вимог закону. Ми нагадали ВРП про її обов'язок, втім отримали сумнівне з точки зору закону обґрунтування причин неможливості його виконання.

І при цьому обговорення проблем формування конкурсної комісії

супроводжується інформаційним тиском на адвокатуру та особисто на голову НААУ Лідію Ізовітову. У публічному просторі поширюються звинувачення у блокуванні реформ, спробах зберегти вплив і відстоюванні «старих правил». Але за цією риторикою часто приховується справжній мотив – перекласти відповідальність із органу, що реально порушив закон, на тих, хто вимагає його дотримання.

І у цій ситуації адвокатура виступає не стороною якогось конфлікту, а стороною закону. Ми не вимагаємо «старих правил» чи якихось особливих умов. Ми наполягаємо лише на одному – виконанні чинного закону. Потрібна не нова модель, а політична воля діяти за законом.

– *Виходить сьогодні без рішення ВРП нічого не вдіяти? І відповідальних також немає?*

– Свого часу реформу ВРП обґрунтовували необхідністю посилити незалежність судової влади від політичних органів, насамперед – від парламенту. Однак у результаті централізації повноважень у руках одного органу виникла нова проблема – відсутність механізмів стримування і протидії у самій системі суддівського врядування.

Сьогодні ВРП одноосібно запускає або зупиняє процедури, які впливають на долю всієї судової системи. Якщо ВРП не ініціює формування конкурсної комісії – ніхто інший не може цього зробити. Немає «плану Б», немає альтернативного механізму. І це фактично викривляє механізм взаємодії, закладений у законі. Виникає інституційний ризик: орган, що має бути арбітром і координатором, сам стає управлінським глухим кутом.

І ситуація з конкурсною комісією – яскраве свідчення цього. Відсутність рішень, публічної комунікації, а подекуди й елементарного інформування суб'єктів добору є свідченням проблеми відсутності внутрішнього контролю за діями ВРП.

Можливо, тут варто подумати щодо ліквідації конкурсної комісії, методик тощо. Можливо, самі суб'єкти (РАУ, РСУ, РПУ, НАПрН) мають пряму формувати ВККС? Бо чи потрібна ВККС конкурсна комісія, якщо навіть ВРП не хоче її створювати?

– *Свого часу ви брали участь у конкурсних процедурах. Поділіться наостанок враженнями від роботи подібних комісій на практиці?*

– Я дійсно маю досвід участі в конкурсних процедурах добору до Вищої ради правосуддя, де працювали комісії з міжнародними експертами. І мушу відзначити: сам по собі формат міжнародної участі не є гарантією якості чи неупередженості. Дуже часто рішення таких комісій формуються на основі обмеженої інформації, яку учасники процесу надають у певному контексті. Це створює ризик формування хибного уявлення про кандидатів.

Також залишаються відкритими питання щодо критеріїв добору самих міжнародних експертів. Громадськість часто не має уявлення, за яким принципом вони обираються, які в них повноваження, звідки вони походять і наскільки глибоко знайомі з українським правовим полем. Йдеться не про заперечення ролі міжнародної підтримки загалом, а про важливість прозорості, зрозумілих процедур і відповідальності – як на національному, так і міжнародному рівні (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/167913-chi_potribna_vkks_konkursna_komisiya_yakscho_navit_vrp_ne_ho.html). – 2025. – 17.07).

О. Гарань, доктор історичних наук, професор кафедри політології НаУКМА, науковий радник Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва

Хто бачив висунення прем'єра, як того вимагає Конституція?

Де ви бачили пропозицію президенту від фракції «Слуга народу» про кандидатуру на посаду прем'єра, як має бути за ст. 114 Конституції? На вчорашній зустрічі фракції із Зеленським? Інформації про це нема. Натомість Зеленський пояснював фракції, чому треба голосувати за Юлію Свириденко та інших міністрів. Тобто, він формує уряд – це всім відомо. Але для чого порушувати формальний момент, коли більшість голосів все одно є? Хіба не міг в парламенті голова фракції взяти слово і запропонувати президенту кандидатуру пані Юлії. А президент вніс би її до парламенту та затвердили б у відповідності до Конституції!

Але ні, продовжують діяти так, як це було з 2019 року. Тобто час, зокрема воєнний час, не навчив керівництво дотримуватися процедур. Я вже не кажу про реальний стан керування країною з офісу Єрмака... ой пардон, Зеленського.

Цікаво, що в конституційних повноваженнях президента нема нічого, що дозволило б президенту відхилити цю кандидатуру. Згадаймо 2006 рік: «антикризова» більшість пропонує Віктора Януковича на посаду прем'єра. Як тоді билася Банкова над тим, аби відхилити цю пропозицію. А не вийшло. Бо

це ніяк не передбачено Конституцією. Тому, чесно кажучи, це взагалі зайва процедура: прем'єр може висуватися більшістю і нею ж затверджуватися. Про це можна окремо поговорити.

Можливо, причина в тому, що «слуги» вже не мають більшості?

Можливо, причина в тому, що «слуги» вже не мають більшості? Формально, у них 231 людина у фракції, але за Свириденко проголосував лише 201 слуга. Додали голосів, як ми до цього вже звикли, уламки колишньої ОПЗЖ і дві депутатські групи «бізнесюків» – ми розуміємо, як вони контролюються з Офісу президента.

У принципі, виникає та ж ситуація, коли Зеленський розпустив Раду у 2019 році. Тоді виявилось, що не можна довести наявність 226 депутатів у більшості або ж її відсутність. Тепер президент, очевидно, інакше дивиться на подібну ситуацію і вважає, що монобільшість продовжує існувати. Так спробуйте бодай пустити пил в очі, і хай би кандидатуру прем'єра запропонували у парламенті.

На останнє. Лише лінивий не говорить, що це «перестановка ліжок» і ніяких осіб з поза меж уряду Дениса Шмигала взагалі немає. Дякуємо, що хоча б Тараса Качку підвищили

і міністром освіти не призначили спілняка одіозного Шкарлєта.

І, звїсно, нїякого уряду нацїонального порятунку/єдностї/згоди. Це дуже важко зробити. Але не хочуть навїть пробувати на Банковїй, і край. Звїсно, простїше спочатку

створити Міністерство єдностї (назва нагадує чомусь Орвелла), а потїм його лїквідувати (*Фонд Демократичні ініціативи іменї Ілька Кучерїва* (<https://dif.org.ua/article/khtobachiv-visunennya-premera-yak-togo-vimagae-konstitutsiya-oleksiy-garan>). – 2025. – 18.07).

В. Богатир, адвокат, заслужений юрист України, керуючий партнер адвокатського об'єднання «Богатир та партнери»

Необхідно відновити конституційний порядок

При підготовці будь-якого законодавчого акту необхідна дотримуватись логїчної послїдовностї та взаємозв'язку нормативних положень. Неприпустимо, щоб положення законопроекту суперечили Конституції та законам України.

Законодавець має дотримуватись плану законопроектної роботи, його строків для розроблення та внесення законопроектів.

Натомїсть ми маємо стрїмкі дїї законодавцїв, якї викликали незадоволення тих, хто експлуатував тему боротьби с корупцією.

Не можна толерувати до частини суспїльства, яке вимагає для антикорупційних органів якихось спеціальних та надзвичайних повноважень без жодного контролю та підпорядкування замість чїткого виконання Конституції України та законів.

Україна – є республікою, згїдно Декларації про державний суверенїтет та Конституції. За конституційним визначенням, республіка – це демократична форма правління, де влада здійснюється народом через обраних ним представників.

Україна – є самостійною у вирїшенні будь-яких питань свого державного життя, тому існування правоохоронних органів залежних від іноземного впливу є неприпустимим, як

неприпустимими є апелювання до іноземних урядів в зв'язку з діями українських парламентарів.

На даний час законодавець усунув правові колїзії щодо реалізації повноважень Генеральним прокурором органїчно підпорядкувавши Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру відповідно до вимог Конституції України та Закону України «Про прокуратуру».

Отже, зміни до КПК України повернули САП до організаційно-процесуальної єдностї органів прокуратури з неприроднього способу її існування, що підвищує рівень відповідальностї в системі.

Не вирішеним залишається питання конституційностї створення, кадрового забезпечення та діяльностї НАБУ. Нагадаю, що Конституційний Суд України ранїше вже визнав неконституційним призначення керівника НАБУ, а співвідношення витрат на цей орган та його ефективність ставлять під сумнів доцільність його існування.

Виключно відновлення конституційного порядку та чїтке дотримання українського законодавства може забезпечити законність та функціонування правової держави (*УНН* (<https://unn.ua/news/neobkhdno-vidnovyty-konstytutsiyni-poriadok>). – 2025. – 24.07).

І. Отрош, кандидат юридичних наук, викривач професійних активістів

Чи будуть притягнуті до відповідальності члени ВККС та ВРП, які витрачали бюджетні кошти на проведення незаконного повторного оцінювання суддів

Нещодавно ВП ВС ухвалила рішення щодо незаконності повторного оцінювання ВККС у пленарному складі судді, який до цього отримав подання ВРП про призначення на посаду відповідно до Закону № 679-IX на підставі рішення колегії ВККС про відповідність посаді.

Так відповідно до постанови ВП ВС від 03.07.2025 у справі № 990/383/24 предметом розгляду було питання законності призначення і проведення у пленарному складі повторного кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді судді Святошинського районного суду міста Києва Т. Зайця.

Тарас Засєць успішно пройшов оцінювання ВККС у складі колегії (рішення від 20 березня 2019 року № 43/ко-19) та 22 грудня 2020 року ВРП ухвалила рішення № 3567/0/15-20 про внесення Президентіві України подання про його призначення на посаду судді Святошинського районного суду міста Києва (як судді, строк повноважень якого закінчився).

Надалі ВККС в новому складі викликала суддю на пленарне засідання щодо питання його відповідності займаній посаді судді, у зв'язку з чим суддя звернувся до КАС ВС з позовом щодо протиправності дій ВККС щодо призначення і проведення у пленарному складі повторного (додаткового) кваліфікаційного оцінювання на відповідність його займаній посаді судді.

Залишаючи в силі рішення КАС ВС про задоволення позову, ВП ВС виклала наступні висновки:

1) виходячи з мети Закону № 679-IX, законодавець тимчасово – на час відсутності повноважного складу ВККС наділив ВРП повноваженнями щодо внесення Президенту України подань про призначення на посаду суддів без рекомендації чи подання ВККС;

2) разом з тим незмінною залишилася умова внесення ВРП подання, визначена

пунктом 13 розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1798-VIII, а саме підтвердження зазначеними суддями їхньої відповідності займаній посаді за результатами кваліфікаційного оцінювання згідно з підпунктом 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України;

3) з огляду на чинність рішення ВРП від 22 грудня 2020 року № 3567/0/15-20 про внесення Президентіві України подання про призначення Т. Зайця на посаду судді Святошинського районного суду міста Києва Велика Палата Верховного Суду вважає, що процедура кваліфікаційного оцінювання судді Т. Зайця, яка передбачена підпунктом 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, завершилася.

Отже, ВП ВС дійшла висновку щодо незаконності призначення та проведення (продовження) оцінювання пленарним складом ВККС щодо суддів, які отримали подання ВРП про призначення на посаду на підставі Закону № 679-IX.

Слід нагадати, що питання незаконності проведення повторного (продовження) оцінювання суддів на відповідність посаді пленарним складом ВККС вже було предметом дослідження ВП ВС.

13.06.2024 ВП ВС у справі № 9901/198/20 (справа щодо судді Усатого В.) зробила висновок щодо застосування норм права: у період до 30 грудня 2023 року (дня, коли набрали чинності зміни до пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII, внесені Законом № 3511-IX) суб'єктом оцінювання суддів на відповідність посаді могла бути виключно колегія Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Вказана справа стосувалась судді, який був призначений безстроково, однак, по суті, висновки ВП ВС у справі № 9901/198/20 підлягають застосуванню до всіх суддів безвідносно до

того, чи були вони призначені безстроково або перебувають у процесі перепризначення (5-ти річний строк повноважень яких закінчився). Тобто оцінювання на відповідність посаді будь-якого судді у період до 30 грудня 2023 року могла здійснювати виключно колегія ВККС, тоді як пленарний розгляд (у випадках передбачених законом) може проводитись виключно щодо суддів, які до вказаної дати не пройшли оцінювання колегією ВККС.

Більш детально про це у публікації.

Незважаючи на чітке і зрозуміле навіть для студентів рішення ВП ВС у справі № 9901/198/20, члени ВККС та ВРП вирішили продовжити процедури незаконного пленарного розгляду (повторного оцінювання суддів), що свідчить про прямий умисел та усвідомлення наслідків своїх дій. По суті, вони діяли так, як того вимагали професійні активісти, в тому числі члени ГРД.

Члени ВККС та ВРП, ігноруючи обов'язкові висновки ВП ВС щодо застосування норм права (викладені у справі № 9901/198/20), не посоромились писати у своїх рішеннях про те, що «ВП ВС не мотивувала своє рішення» (як приклад). Такі дії, з точки зору стороннього спостерігача, можуть свідчити або про низьку професійну компетентність членів вказаних органів, або ж про свідоме порушення закону з певною метою.

Такою метою могло бути налагодження контактів з членами ГРД (та ГО, до яких входять члени ГРД) для уникнення негативних публікацій про себе, а також для «м'якого» проходження конкурсів на посаду судді апеляційного суду членами ВРП та численними родичами членів ВККС (щоб ГРД не складала негативних висновків щодо них). Така собі компліментарна кооперація.

Однак, найбільше питань виникло щодо суддів, строк повноважень яких закінчився та щодо яких попереднім складом ВРП було внесено подання Президенту України про призначення на посаду саме на підставі проходження такими суддями оцінювання колегією ВККС, але ВККС та ВРП (у новому складі) вирішили, що такі подання попереднього складу ВРП жодним чином їх

не зв'язують у стійкому бажанні повторно переоцінити одні й ті самі обставини та навіть прийняти протилежне рішення.

По суті, ВККС та ВРП під час незаконного повторного оцінювання здійснювали перегляд рішення ВРП про внесення подання, яке є актом індивідуальної дії, що був реалізований шляхом його внесення Президенту України (та у більшості випадків гарантом були підписані укази). В деяких випадках такої ревізії – суддів було просто повторно визнано такими, що відповідають посаді, а в інших – суддів було визнано такими, що не відповідають посаді, та навіть звільнено з посади.

На порушення принципу правової визначеності під час незаконного повторного оцінювання пленарним складом ВККС суддів, які мають подання ВРП, вказував і Офіс Ради Європи в Україні, до якого зверталась сама ВРП (відчуваючи присмак юридичної невизначеності).

Так у грудні 2023 року на запит ВРП Офісом Ради Європи в Україні було надано Стислий аналіз до Закону 679-IX та його застосування в контексті питань Вищої ради правосуддя. Аналіз підготовлено міжнародним консультантом проєкту Герхардом Райснером (екс-президент Консультативної ради європейських суддів).

У вказаному аналізі Офісу Ради Європи в Україні було чітко зазначено, що «ставлення під сумнів їхнього статусу [суддів, які отримали подання ВРП відповідно до Закону № 679-IX] та втручання шляхом подальших процедурних кроків (постфактум) [шляхом проведення пленарного розгляду ВККС щодо продовження оцінювання] порушило б їхню незалежність, яка гарантована Конституцією. Конституція суворо обмежує підстави, які можуть призвести до звільнення судді або припинення його повноважень».

Однак, судді, які наголошували на тому, що наявність подання про їх призначення свідчить про проходження ними оцінювання, отримували від ВККС та ВРП одноголосну відповідь: «наявність подання не впливає на процедуру оцінювання».

І у цьому випадку члени ВККС та ВРП знову не спромоглись прочитати імперативну норму

закону щодо наявності повноважень у ВРП внести подання щодо призначення на посаду судді, строк повноважень якого закінчився, виключно у випадку успішного проходження оцінювання на відповідність посаді.

Слід зазначити, що оцінювання судді, строк повноважень якого закінчився, на відповідність займаній посаді є одним з етапів призначення на посаду.

Такими етапами є: проходження оцінювання на відповідність займаній посаді (прийняття ВККС у складі колегії відповідного рішення, а з 30.12.2023 – колегією або пленарним складом), прийняття ВРП рішення про внесення подання Президенту України та відповідно його внесення, підписання указу Президентом України про призначення судді на посаду.

Закон України № 679-IX, на підставі якого зокрема ВРП приймала рішення про внесення подання, не змінював порядок проведення оцінювання на відповідність займаній посаді та не скасовував необхідність проходження суддею такого оцінювання ВККС у складі колегії для призначення судді на посаду.

Навпаки, вказаний закон чітко вказував послідовну позицію законодавця щодо необхідності проходження суддею оцінювання для майбутнього призначення на посаду та передбачав право ВРП внести подання щодо призначення виключно за умови наявності рішення ВККС у складі колегії про визнання судді таким, який відповідає займаній посаді.

Відповідно до абзацу шостого пункту 13 розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами кваліфікаційного оцінювання суддя, призначений на посаду строком на п'ять років, повноваження якого припинилися із закінченням строку, на який його було призначено, може бути призначений на посаду за поданням Вищої ради правосуддя за умови підтвердження відповідності цій посаді згідно з підпунктами 2 та 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

Отже, враховуючи припис абзацу шостого пункту 13 розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1798-VIII, прийняття ВРП рішення про внесення подання

Президенту України про призначення на посаду судді може мати місце виключно за результатами кваліфікаційного оцінювання за умови підтвердження відповідності цій посаді згідно з підпунктами 2 та 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

Саме на цьому наголошували у своєму колективному зверненні (від 03.10.2023) до ВККС та ВРП судді, які маючи подання ВРП, дізнались, що оновлена ВККС збирається викликати їх на продовження оцінювання у пленарному складі.

ВККС ухилилась від відповіді на звернення суддів, а ВРП відповіла, що все законно, а якщо щось не подобається – звертайтеся до суду.

Судді не були почуті та були піддані незаконним процедурам повторного оцінювання пленарним складом ВККС та навіть звільненню з посади за наслідками такого незаконного оцінювання.

Усе це мало наслідком порушення гарантій незалежності суддів (однією з яких є особливий порядок призначення та звільнення), розтрату бюджетних коштів на організацію та проведення незаконних пленарних засідань ВККС щодо оцінювання суддів, які мали подання ВРП про призначення, а в наступному – і проведення засідань ВРП щодо розгляду незаконних рекомендацій про призначення/подань про звільнення ВККС щодо таких суддів.

Особливо цікава ситуація склалась із суддями, подання щодо яких були внесені Президенту України, однак указ ще не був підписаний. Такі судді (як приклад – автор публікації) мали правомірні очікування на видання указу, однак замість цього отримали рішення ВРП про звільнення з посади. Враховуючи, що відсутній правовий механізм відкликання подання ВРП з Офісу Президента, і що гарант не має дискреції у цьому питанні, – ВККС та ВРП продемонстрували рівень потужної професійності та вивели принцип правової визначеності та гарантії незалежності суддів на небачений до цього рівень.

І ось, нарешті, очевидні речі, на які закрили очі члени ВККС та ВРП, були роз'яснені цим некомпетентним членам Великою Палатою

Верховного Суду у постанові від 03.07.2025 у справі № 990/383/24.

Які ж можуть бути правові наслідки для членів ВККС та ВРП, які проводили незаконні оцінювання пленарним складом, зокрема щодо суддів, які вже отримали подання ВРП про призначення на посаду?

Чи свідчить систематичне порушення гарантій незалежності суддів (піддання суддів незаконним процедурам оцінювання/ звільненням за наслідками такого оцінювання) про підриз авторитету правосуддя? Якщо так – то чи понесуть члени ВККС та ВРП дисциплінарну відповідальність за такі дії?

Чи містять такі дії ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191 та/ або ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України (здійснення за попередньою змовою групою осіб розтрата коштів державного бюджету в особливо великих розмірах на організацію та проведення незаконних пленарних засідань/ зловживання службовим становищем)?

Отримуючи надзвичайно високі заробітні плати, маючи катастрофічний кадровий дефіцит у судовій системі, члени ВККС, замість вирішення нагальних питань, займались відверто незаконною діяльністю щодо повторного оцінювання суддів як мінімум у 2 випадках: 1) щодо суддів, призначених на посаду безстроково, – у період після рішення ВП ВС в справі судді Усатого (з 13.06.2024, з урахуванням спірної судової практики до цього моменту); 2) щодо суддів, 5-ти річний строк повноважень яких закінчився та які мали подання ВРП відповідно до Закону № 679-ІХ, – протягом всього часу (оскільки це очевидні речі).

Для прикладу, сума заробітної плати 14 членів ВККС (для прикладу) за 1 годину роботи станом на лютий 2025 року (відповідно до інформації, наданої ВККС на запит автора) становила

25864,44 грн. Якщо помножити цю суму на кількість годин, витрачених членами ВККС на незаконне пленарне оцінювання щодо кожного судді (яке могло тривати 2 і більше години, в тому числі з відкладенням), то отримаємо суму бюджетних коштів, яку отримали члени за період здійснення протиправної діяльності.

І це без врахування витрат на ряд організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення проведення відповідних засідань пленарного складу ВККС, зокрема, збирання матеріалів для суддівського дос'є з метою проведення незаконного оцінювання, в тому числі, направлення запитів до різних органів та організацій, здійснення роздрукування витягів з державних реєстрів щодо суддів та їх близьких осіб, підготовка проєктів та повних текстів рішень ВККС, витрати електричної енергії, паперу для друку, здійснення поштових відправлень тощо.

Всім відома безпрецедентна кількість кримінальних проваджень щодо нинішніх членів ВККС. Судячи з усього, кількість їх буде збільшуватись.

Питань виникає багато, однак уже зараз можна однозначно стверджувати: нинішній склад ВККС та ВРП (за невеликим виключенням) проявив ганебну некомпетентність та завдав шкоди авторитету відповідних органів і правосуддя у цілому; такі особи не мають морального права на оцінювання доброчесності та компетентності суддів; члени ВККС та ВРП, які свідомо порушували закон та гарантії суддівської незалежності, повинні бути звільнені з посади (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/337351-budut-li-privlecheny-k-otvetstvennosti-chleny-vkks-i-vsp-kotorye-raskhodovali-byudzhetye-sredstva-na-provedenie-nezakonnoy-povtorno-otsenki-sudey>). – 2025. – 31.07*).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.2.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.12>

Берназюк І. . Штучний інтелект і права людини: виклики для Європейської конвенції з прав людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип.3. Ч. 1. С. 89-99.

Вказується, у сучасному світі технології штучного інтелекту перестали бути теоретичною концепцією і стали невід'ємною частиною повсякденності. Це суттєво трансформує суспільні процеси, державні механізми та міжособистісні взаємини. Штучний інтелект, безперечно, створює потужні можливості для вдосконалення управлінської діяльності, раціоналізації державних сервісів та стимулювання інноваційного розвитку. Водночас виникають значні загрози, що включають потенційні порушення приватності, дискримінаційні практики, непрозорість адміністративних рішень, надмірний нагляд та обмеження можливостей для оскарження рішень, прийнятих за допомогою таких технологій. У статті висвітлено окремі питання зростаючого впливу технологій штучного інтелекту (ШІ) на права людини та визначення можливих напрямків удосконалення положень Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) з метою підвищення ефективності механізмів захисту прав людини в нових суспільно-правових умовах. Автором досліджено виклики, що виникають у зв'язку із застосуванням технологій ШІ в контексті дотримання та захисту прав людини, гарантованих ЄКПЛ. У статті проаналізовано ключові аспекти взаємодії технологій ШІ з правами на приватність, заборону дискримінації, правом на справедливий судовий розгляд та свободою вираження поглядів. Особливу увагу в статті приділено таким технологіям, як розпізнавання обличчя, предиктивна поліція, алгоритмічна модерація контенту та автоматизоване прийняття рішень. На підставі проведеного аналізу узагальнено релевантну практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ),

яка поступово адаптується до цифрових реалій, зберігаючи при цьому засадничі принципи ЄКПЛ. Обґрунтовано, що існуючі правові механізми, зокрема, й міжнародні є недостатньо ефективними в умовах існування нових ризиків, зумовлених автономністю, непрозорістю та потенційною упередженістю технологій ШІ. Підкреслено необхідність поєднання технічних стандартів із етичними вимогами та юридичними зобов'язаннями. У підсумку обґрунтовано потребу в гармонізації нормативного регулювання з урахуванням динаміки розвитку технологій ШІ та пріоритетності захисту прав людини. З цією метою розроблено конкретні пропозиції щодо внесення доповнень до окремих статей ЄКПЛ в аспекті удосконалення правових механізмів захисту прав людини в умовах масового застосування технологій ШІ.

УДК 340.11

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.4>

Мельник Я. Я. Моніторинг «права на забуття» у правовій доктрині. Нове українське право. 2025. № 2. С. 37-48.

У статті розглядається проблема правового моніторингу права на забуття у доктрині права. Досліджуючи підняті проблеми, автор зазначає, що право на забуття у правовій доктрині характеризується такою властивістю як інфляцією, яка заснована на не актуальній інформації з правових питань. Як наслідок, на думку автора, наукові дослідження, маючи доктринальний рівень стають непридатними до застосування, адже є неповними, несучасними науковими розробками, оскільки не відповідають запиту на виниклу проблему, особливість якої потребує іншого методологічного підходу. А застосування такої правової доктрини може потягнути за собою неефективності наукового дослідження. У межах висновків, автора доводить, що реалізація права на

забуття відбувається в наслідок проведення правового моніторингу, який здійснює вчений-правник. Де, правовий моніторинг цього права повинен піддаватися певним принципам, методологічним інструментам, завдяки яким утворюється можливість визначити придатність певної частини наукової доктрини (наукового доробку) для застосування чи не придатність до застосування. Такі принципи можуть бути засновані на ідеї: обґрунтованості, своєчасності; інфляційності; методологічної узгодженості та дволичності до конкретної галузі права, інституту права, особливості виниклої наукової проблеми; ієрархії доктринальних розробок (монографія як комплексне дослідження, наукова стаття, тези тощо, і, всіх їх навпаки), їх «юридичної сили» (відносність до джерела права на підставі іноземного елементу) тощо. Автор зазначає, що у філософсько-правовому сенсі «право на забуття» лежить у ретроспективній площині, площині правової реальності та реалізації прогностичній функції права, в чому визначається аксіологічна цінність цього права. В той же час, «право на забуття» у кожній із цих рівневих характеристик опирається на інструмент юридичних фактів, які і визначають питання доцільності права на забуття, де одне доктринальне положення постає як правомірний юридичний факт (доцільний, валідний, релевантний), а інше, як не правомірний (застарілий, не активний, не актуальний, такий, у якому інформація про правові знання піддалася інформації). Зрештою, уявляється, що у цих процесах відображається не що інше, як правова природа права, його дія, сенс створювати досконалість правового регулювання, прояву права.

УДК 342.571

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/7>

Хлопов А. В. Конституційно-правові моделі партисипативної демократії: досвід України та зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 42-45.

Наукова стаття присвячена проблемним питанням становлення конституційно-

правової моделі демократії участі в Україні. Особливу увагу приділено розумінню поняття партисипативної демократії у вітчизняній та зарубіжній доктрині. Автор робить висновок про відмінність уявлення українськими вченими сутності партисипативної демократії у зарубіжних державах і в Україні. У статті висвітлюється бачення вітчизняних дослідників щодо виокремлення конституційно-правових моделей партисипативної демократії у різних країнах світу. На основі існуючих доктринальних поглядів автор пропонує виділяти чотири моделі конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії на місцевому рівні. Критерієм для виділення запропонованих моделей виступає підхід законодавця до вибору рівня та конкретизації регламентації права громадянина на участь та форм його реалізації, що зумовлений різноманітними факторами (формами правління, політико-територіального рівня, політичного режиму, історичним розвитком тощо). Для першої моделі конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії властиво, доволі, обмежене регулювання на всіх рівнях державного управління. Друга конституційно-правова модель партисипативної демократії, по-суті, розвиває першу у напрямку розширення предмету регулювання у цій сфері, зокрема це чітке нормативне визначення принципів організаційної та фінансової автономії муніципалітетів. Стрижнем третьої моделі виступає конституційне право особи на свободу вираження поглядів та право на інформацію. На основі відповідних конституційних норм в європейських ухвалено закони щодо локальної демократії, але процесуальний механізм реалізації залученості громадян до ведення місцевих справ регламентовано в актах муніципалітетів. Щодо четвертої моделі, яка знайшла втілення в постсоціалістичних країнах Європи і в Україні, то, на відміну від трьох попередніх, для неї характерна досить детальна фіксація на законодавчому рівні переліку дозволених форм демократії участі. Центральне місце у вітчизняній моделі займає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Зважаючи на це, органи і посадові

особи місцевого самоврядування застосовують, лише, такі форми реалізації права членів громади на участь у місцевому самоврядуванні, які передбачено законодавством держави.

УДК 342.722:349.412(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.48>

Недолуга Д. С., Андрущенко Т. С. Конституційно-правові аспекти реалізації права власності на землю. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2025. Вип. 88. Ч. 1. С. 328-334.

Земельна реформа в Україні є однією з найтриваліших та найскладніших у Європі, а її реалізація супроводжується тривалими дискусіями та правовими суперечностями. Наведена стаття аналізує конституційно-правові аспекти цієї реформи, зокрема питання об'єкта права власності на землю у контексті Конституції України та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Досліджено правову природу землі як національного багатства, як об'єкта права власності Українського народу та як об'єкта цивільних прав фізичних та юридичних осіб. Особливу увагу приділено аналізу положень статей 13, 14 та 41 Конституції України, які визначають правові засади регулювання права приватної власності та права власності на землю. На основі конституційних положень досліджено відповідні норми Цивільного та Земельного кодексів України, які регламентують реалізацію права власності на землю, визначають коло суб'єктів набуття та відчуження земельних ділянок, зокрема, сільськогосподарського призначення. Проаналізовано наукові дискусії щодо подвійної природи права власності на землю, співвідношення приватного та публічного інтересу, а також питання визначення суб'єктного складу осіб, яким може належати вказане право. Розглянуто позиції українських правознавців щодо юридичних колізій та ризиків, пов'язаних із запровадженням ринку землі, а також наслідки прийняття згаданого

вище Закону для земельного ринку, економіки та прав власників. Окрему увагу приділено конституційним поданням народних депутатів щодо неконституційності окремих положень законодавства, що врегульовує зняття мораторію та умови вільного обігу земель сільськогосподарського призначення та аналізу позиції Конституційного Суду України щодо цих питань. Проаналізовано можливі наслідки визнання згаданого Закону неконституційним, включно з правовою невизначеністю, переглядом укладених договорів відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення та потенційними змінами у правозастосовній практиці. Результати дослідження можуть бути корисними для правників, науковців, державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, а також всіх, хто цікавиться питаннями врегулювання земельних відносин і перспективами розвитку умов обігу землі в Україні.

УДК 342.4(477)

Марцеляк О. Конституційна реформа як важливий чинник конституціоналізації європейського курсу України. Право України. 2025. № 3. С. 15-24.

Проголошений Україною курс на вступ до Європейського Союзу потребує переоцінки нашим суспільством своїх світоглядних підходів у сфері державотворення, відходу від традиційних радянських стереотипів бачення свого майбутнього і відповідної модернізації вітчизняного Основного Закону. У дослідженні обґрунтовуються основні напрями конституційних змін, які мають бути спрямовані на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, удосконалення засад конституційного ладу України, правового статусу людини і громадянина, існуючої системи управління, механізму публічної влади, територіального устрою нашої країни. Зроблено висновок, що конституційна реформа в Україні як фактор конституціоналізації європейського курсу нашої країни повинна бути всеосяжною, системною, повною, відбуватися чітко в рамках приписів розділу

ХІІІ Конституції України і мати наслідком напрацювання пропозицій щодо внесення змін до неї на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону, з урахуванням досягнень та тенденцій розвитку сучасного європейського конституціоналізму, вироблених європейською спільнотою демократичних цінностей, передбачаючи при цьому функціонування майбутньої конституційної моделі організації публічних відносин на основі концепції конституційного патріотизму. Синергія такого підходу має вивести Україну на якісно новий рівень суспільного розвитку, забезпечити кожному українцю гідне сучасної людини життя, а всьому Українському народові належне місце в Європейському Союзі.

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.63341/naia-herald/2.2025.94>

Хабло О., Бут Ю. Правомірність обмеження права на свободу й особисту недоторканність: стандарти Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2025. Т. 30. № 2. С. 94-104.

Положення статті 5 Європейської конвенції з прав людини визначають гарантії права на свободу й особисту недоторканність. Під час кримінального провадження це базове право людини може бути обмеженим. Тому законодавство та правозастосовна практика мають передбачити справедливі процедури такого обмеження. Метою дослідження був комплексний аналіз, систематизація та експлікація конвенційних стандартів гарантування законності обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні, визначення підстав застосування ізоляційних запобіжних заходів, що дасть змогу уникнути правозастосовних помилок і сприятиме формуванню уніфікованої та усталеної слідчо-судової практики, зокрема і в умовах воєнного стану. Основними методами пізнання були: аксіологічний, формально-юридичний, логіко-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, аналіз та узагальнення, що дало змогу

описати результати й обґрунтувати отримані висновки. Дослідження здійснено з огляду на практику Європейського суду з прав людини та національне кримінальне процесуальне законодавство. Встановлено, що згідно зі стандартами, сформованими практикою Європейського суду з прав людини, підозра не потребує також рівня переконливості, як обвинувачення, а обґрунтованість підозри передбачає наявність такого обсягу фактичних даних, які дають змогу сторонньому спостерігачу (слідчому судді) з високим ступенем імовірності дійти висновку, що особа, яка буде обмежена в праві на свободу й особисту недоторканність, вчинила інкриміноване їй діяння. Аргументовано, що в практиці Європейського суду з прав людини застосовують сутнісну, а не формальну концепцію обвинувачення. На прикладі нормативного регулювання підстав застосування запобіжних заходів встановлено, що рішення про достатність чи недостатність фактичних даних для визнання підозри обґрунтованою, а також про обґрунтованість ризиків буде приймати слідчий суддя в кожному конкретному випадку. Практична цінність роботи полягає в можливості використання визначених стандартів практики Європейського суду з прав людини під час прийняття рішення про застосування ізоляційного запобіжного заходу, що забезпечить уніфіковану правозастосовну практику та сприятиме утвердженню засади верховенства права в Україні.

УДК 341.6:341.231

DOI <https://doi.org/10.32518/sals2.2025.324>

Кучук А., Кобко Є., Радчук А., Книшов В., Волошанівська Т. Забезпечення прав людини в Україні на основі практики Європейського суду з прав людини. Соціально-правові студії. 2025. Т. 8. № 2. С. 324-328.

Дослідження мало на меті проаналізувати, як українська правова система виконує рішення Європейського суду з прав людини, а також виявити проблеми та перспективи вдосконалення цього процесу. У статті були використані методи юридичного аналізу

рішень Європейського суду з прав людини, порівняння національного законодавства з Європейською конвенцією з прав людини, аналіз статистики Європейського суду з прав людини, дослідження реалізації рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні, герменевтичний метод для виявлення термінологічних прогалин, аналіз впровадження європейських стандартів у національну правову систему та дедукція для виявлення основних проблем у справах проти України. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини показав наявність численних системних порушень прав людини в Україні, зокрема у сфері умов утримання в місцях позбавлення волі, незаконних арештів і тривалих судових процесів. Проблеми з невиконанням судових рішень та порушеннями прав на свободу і гідність були підтверджені численними справами, такими як Гонгадзе проти України та Харченко проти України. Внесення змін до Кримінального кодексу України після рішень Європейського суду з прав людини, зокрема обмеження терміну попереднього ув'язнення, дозволило зменшити випадки довготривалих затримань без достатніх підстав. Однак в статті також вказуються труднощі у виконанні рішень Європейського суду з прав людини, такі як брак ресурсів, політична воля та недостатні реформи в судовій сфері. Роль міжнародного співробітництва та громадянського суспільства в процесі реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні є критично важливою для подальшого розвитку правозахисної ситуації в країні. Практичне значення статті полягає в тому, що вона надає цінні рекомендації для удосконалення правозахисної практики в Україні, зокрема у сфері виконання рішень Європейського суду з прав людини.

DOI [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-2\(50\)-5](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-2(50)-5)

Кохан В. Особливості реалізації конституційного права на працю ветеранами війни в умовах воєнного стану. *Право та інновації*. 2025. № 2 (50). С. 44-51.

Триваюча російсько-українська війна приводить до реформування і змін правового

простору України, при цьому держава стикнулася з кількома протилежними тенденціями: необхідністю забезпечити національну оборону і економічну стабільність країни і водночас гарантувати захист конституційних прав і свобод (зокрема, і трудових) усіх громадян, залучених до забезпечення оборони держави та її соціально-економічного добробуту. Метою статті є аналіз конституційного права на працю ветеранів війни в аспекті встановлених законодавчих умов його реалізації та наявних особливостей його забезпечення та захисту в умовах воєнного стану. Автором проаналізовано конституційне право на працю ветеранів війни і його обмеження в умовах воєнного стану в Україні. Здійснене дослідження реалізації ветеранами війни права на працю та суміжних трудових прав дозволило висувати, що на реалізацію та дотримання трудових прав ветеранів війни впливають два фактори: (1) спеціальний правовий статус цієї категорії працівників і відповідно наявність у них додаткових гарантій у сфері працевлаштування та праці, наданих відповідно до Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 року № 3551-ХІІ, «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI; (2) тимчасові загальні обмеження трудових прав, встановлені законодавством у сфері праці, прийнятим під час війни, зокрема Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX тощо. Викладене вище свідчить, що ветерани війни реалізують право на працю на загальних умовах з урахуванням тимчасових обмежень, встановленими «військовим» трудовим законодавством, та додатковими трудовими гарантіями, наданими правовим статусом «ветеран війни». Трудові гарантії ветеранів війни різняться від того, до якої категорії належить особа – учасник бойових дій, особа з інвалідністю внаслідок війни чи учасник війни. Відповідно найбільше гарантій у сфері праці мають учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни.

УДК 342.7:355.271-042.3(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-1>

Зверховська В. Ф. Вплив воєнного стану на конституційні права людини. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2025. Вип. 1. С. 5-9.

Мета наукової статті полягає у дослідженні впливу воєнного стану на циркуляцію конституційних прав громадян в Україні, а також пошук правових механізмів, які б могли забезпечити баланс між обмеженням прав та необхідністю захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. Крім цього, також сформовано загальні принципи вдосконалення правового регулювання з приводу окресленого питання. Результатом статті стало проведення аналізу з приводу правового режиму воєнного стану в Україні, що має чіткі нормативно-правові основи, які дозволяють обмежувати певні права громадян для забезпечення безпеки держави. Також виокремлено підстави та мету введення воєнного стану, його особливості проведення та порядок запровадження. Зазначено специфіку обмеження прав та свобод осіб та виокремлено, які права категорично не можуть бути обмеженими. Проаналізовані різні думки наукової спільноти та виокремлено позицію автора з приводу цього питання. Аналіз практики показав важливість дотримання принципів законності, пропорційності та легітимності у разі впровадження обмежень. Також важливим результатом є й те, що порівняння з міжнародним досвідом виявило можливості для вдосконалення українського законодавства через адаптацію найкращих практик. Висновки. Питання воєнного стану є досить актуальним для сьогодення та стає чималим викликом для правової системи України, адже необхідно балансувати між забезпеченням громадянам захисту прав та свобод та потребою в захисті й національних інтересів. Тому для ефективного регулювання зазначених питань необхідно вдосконалення законодавчих механізмів шляхом правотворчості, що сприятиме лише зміцненню принципу верховенства права та

захисту конституційних прав, що мають та гарантуються громадянам такої країни.

УДК 342.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-07>

Талдикін О. Цифровий тоталітарний режим. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2025. № 1. С. 46-41.

Акцентовано увагу на втручанні за допомогою Штучного Інтелекту в сферу кіберпростору, з метою його контролю та регуляції, яке неухильно прокладає шлях до утворення нової форми антидемократичного режиму – цифрового тоталітаризму. Розглянуто цифровий тоталітаризм, як недемократичну форму державного (політичного) режиму та його особливості в сучасних умовах. Зосереджено увагу на передумовах, причинах, методах та засобах цифрового тоталітаризму. Розкрито суб'єкти, об'єкти та предмет цифрового тоталітарного контролю. Визначено наслідки та прояви цифрового тоталітаризму як різновиду недемократичного політичного режиму.

УДК 349.22
DOI <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-128>

Гетьман Є. А., Шeverдіна В. І. Обмеження трудових прав людини і громадянина у зв'язку із запровадженням у країні особливого правового режиму. Вісник Національної академії правових наук України. 2025. Т. 32. № 2. С. 128-137.

Право на працю є одним із основних прав людини, яке гарантується Конституцією України на державному рівні, а також укладеними та ратифікованими Україною міжнародними договорами. Як визначний аспект процесу розвитку та становлення сучасного суспільства трудові права людини не можуть бути ані порушені, ані обмежені без законних на те підстав. Із початком військової агресії та запровадженням військового стану в країні набуло важливого значення питання правового врегулювання суспільних відносин

у період дії особливого правового режиму. У зв'язку з цим деякі права громадян гарантовані Конституцією все ж зазнали деяких обмежень в обсязі, необхідному для забезпечення безпеки суспільства й держави. Регулювання трудових відносин у період дії на території держави військового стану суттєво відрізняється від мирного, що потребує науково-правового обґрунтування. У даній статті проведено аналіз змін до положень чинного трудового законодавства щодо реалізації особою трудової функції відповідно до соціально-правового вектору діяльності держави. Наголошено на важливості забезпечення стабільності та безпеки працівникам в умовах дії воєнного стану, а також підкреслено тимчасовий характер обмежувальних заходів

у сфері трудових відносин. Хоча загальновизнаним є твердження, що права людини не можуть порушуватися ні в мирний, ні у воєнний час, усе ж держава змушена створювати в цей важкий період умови для вільного розвитку праці, економічного зростання та реалізації людського потенціалу, але з певними обмеженнями. На основі формально-правового аналізу законодавства України та порівняння нормативних документів і наукових положень, у дослідженні висвітлено проблемні аспекти дотримання конституційного права на працю. Дійшли висновку про необхідність дотримання балансу інтересів роботодавців і найманих працівників, а також розвитку трудового законодавства з урахуванням специфіки ситуації під час військового конфлікту.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 7 (134) 2025

(01 липня - 31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 25.07.2025.

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 4,46.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру

видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.